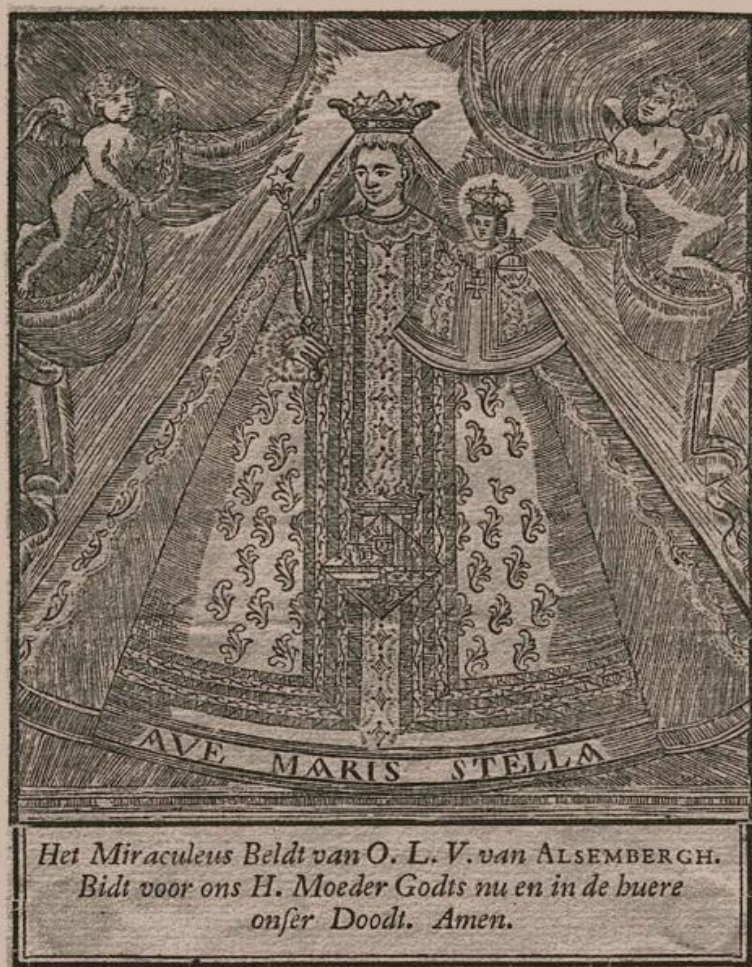

En het dorp zal duren ...

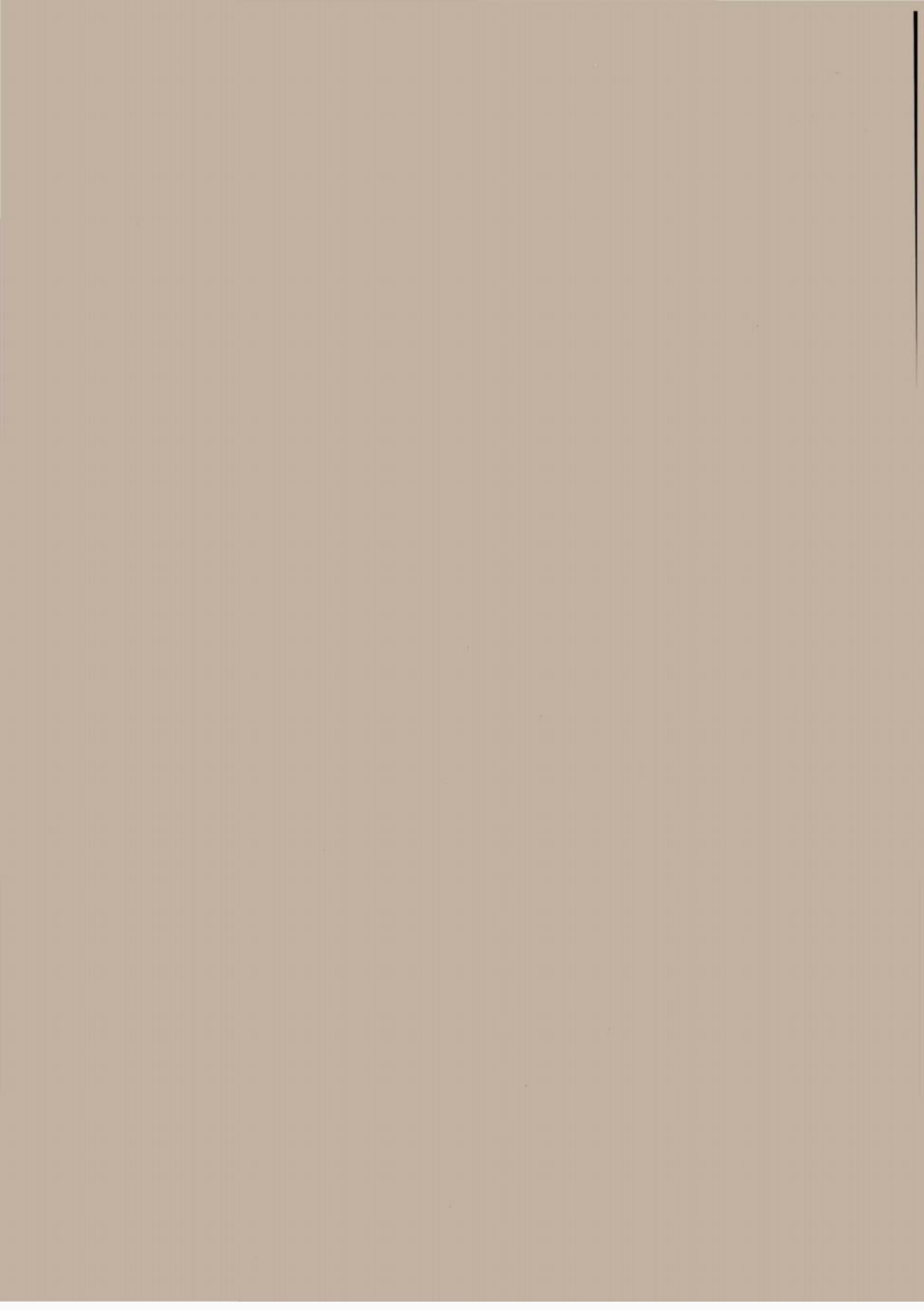

*Het Miraculeus Beldt van O. L. V. van ALSEMBERGH.
Bidt voor ons H. Moeder Godts nu en in de huere
onser Doodt. Amen.*

Houtgravure uit de 18de eeuw van het miraculeuze beeld van Onze-Lieve-Vrouw van Alsemberg.

nr 30 - april-juni 2006

trimestrieel tijdschrift van het heemkundig genootschap
"van witthem" Beersel

En het dorp zal duren ...

*Het Miraculeus Beldt van O. L. V. van ALSEMBERGH.
Bidt voor ons H. Moeder Godts nu en in de huere
onfer Doodt. Amen.*

Houtgravure uit de 18de eeuw van het miraculeuze beeld
van Onze-Lieve-Vrouw van Alseberg

nr 30 - april-juni 2006

trimestrieel tijdschrift van het heemkundig genootschap
"van wittthem" Beersel

Inhoud

Voorwoord

LIBERTE WALSCHOT

5

Iconografische ontleding van de kunstglasramen in de hertogelijke kerk van Alseberg

MAURITS NEVENS

6

Het bewogen bestaan van het beeld van Onze-Lieve-Vrouw van Alseberg.

JAN BRASSINE

30

Colofon

40

Voorwoord

LIBERTE WALSCHOT

Op 23 april had de Erfgoeddag plaats rond het thema "In kleur"; in Beersel werd aandacht besteed aan de glasraamkunst en specifiek aan de kleurrijke glasramen in de Beerselse kerken.

In de Grote Sleutel te Alsemberg konden de aanwezigen een kijkje nemen achter de schermen van een glazeniersatelier, dankzij een mooie fototentoonstelling en de demonstratie door de Academie voor Beeldende Kunsten van Anderlecht. Onze glaskunstenaar Maurits Nevens gaf in een diareportage uitleg over het ambacht en lichte de kleursymboliek in glasramen toe.

In de namiddag was Maurits gids voor de meer dan 50 deelnemers aan de busrit langs de kerken met de prachtige glas-in-loodramen.

Het was een geslaagde dag, zowel voor de bezoekers als de organisatoren.

We willen niet alleen Maurits Nevens en de vrienden van de Academie voor Beeldende Kunsten van Anderlecht hier nogmaals bijzonder danken voor hun werk en inzet, maar ook onze vrienden van de Cultuurraad en van het genootschap. We weten het allemaal, zonder vrijwilligers zouden vele activiteiten waaronder de Erfgoeddag immers nooit kans op succes hebben.

Ook het vorige nummer van ons tijdschrift, dat grotendeels gewijd was aan de glasramen in de kerken van Dworp en Lot, en de bijdrage over de parochiekerk van Huizingen (nr.7, juli-september 2000) oogstten veel bijval.

Maar daar was één bemerking: waarom is er niets over Alsemberg?

We gaan al dadelijk in op dit verzoek en publiceren de tekst van Maurits Nevens, die ook op 23 april in de kerk van Alsemberg te lezen was. Dit nummer wordt trouwens volledig gewijd aan deze hertogelijke kerk. Na de beschrijving van de glasramen volgt het artikel dat Jan Brassine wijdde aan de "Bewogen geschiedenis van het beeld van Onze-Lieve-Vrouw".

Na de twee kleurrijke uitgaven mag u voor de volgende nummers weer meer profane en zelfs "speelse" artikels verwachten, onder andere het laatste deel over de herbergen van Lot.

Iconografische ontleding van de kunstglasramen in de hertogelijke kerk van Alseberg

MAURITS NEVENS

Inleiding

Rond 1134 schenkt de toenmalige graaf van Brussel en Leuven, Godfried met den Baard, hertog van Lotharingen, die o.a. de Kapellekerk van Brussel sticht, in Alseberg een stuk grond en een hoeve aan de abdij van het heilig Graf te Kamerijk. Dit goed is gelegen naast het Zoniënwoud op het gebied van Rode. In 1155 wordt een kleine kapel gebouwd. In 1242 schenkt Sofia, de oudste dochter van de H. Elisabeth van Hongarije en echtgenote van de Hertog van Brabant, Hendrik II, een beeld van Onze-Lieve-Vrouw aan het kerkje. Zij had dit beeld gekregen van haar moeder.

Het beeld krijgt de naam "Ster der zee". Dit is de joodse betekenis van de naam Miriam: druppel der zee. In het Hebreeuws is "mar" druppel en "jam" zee. Het beeld trekt vele pelgrims aan.

Sofia komt telkens bidden wanneer ze in de streek is. Ook anderen komen en men bewaart nog een 16-tal portretten van hoogwaardige vereerders. En zo komen er snel van overal bedevaarders toestromen, zoals in 1315 vanuit Ieper. De H. Elisabeth van Hongarije en hertogin Maria laten het schip en de zijbeuken bouwen. Zij worden later voorzien van een glasraam.

Hertog Jan III steunt de bouw van een grotere kerk uit dank voor zijn verlossing uit de handen van de Saracenen (zie glasraam H. Clara). De bouw van de ruime gotische kerk, zoals ze nu nog bestaat, wordt in 1354 begonnen onder hertog Jan III en tot 1395 gestadig voortgezet, totdat de oorlogen alles stilleggen.

Hertog Antonius laat in 1410 een brandglasraam plaatsen in het koor. De bedevaarten groeien. In 1429 bezoekt Philips I, broer van hertog Jan IV, de kerk.

In 1455 schenkt Philips de Goede, hertog van Bourgondië, een glasraam voor de kapel van het H. Kruis in de noordelijke zijbeuk. In 1459 komt hij het in Alseberg bewonderen.

Karel de Stoute laat in 1465 het gewelf herstellen. Pas rond 1470 wordt het koor overdekt dankzij de vrijgevigheid van dezelfde Karel de Stoute.

In 1480 is Maria van Boergondië, dochter van Karel de Stoute en echtgenote van Maximiliaan van Oostenrijk de milde schenkster.

Later in 1512 schenkt Keizer Karel, toen nog maar aartshertog, een glasraam. Zijn zoon Filips II komt in 1557 en ook later nog verschei-

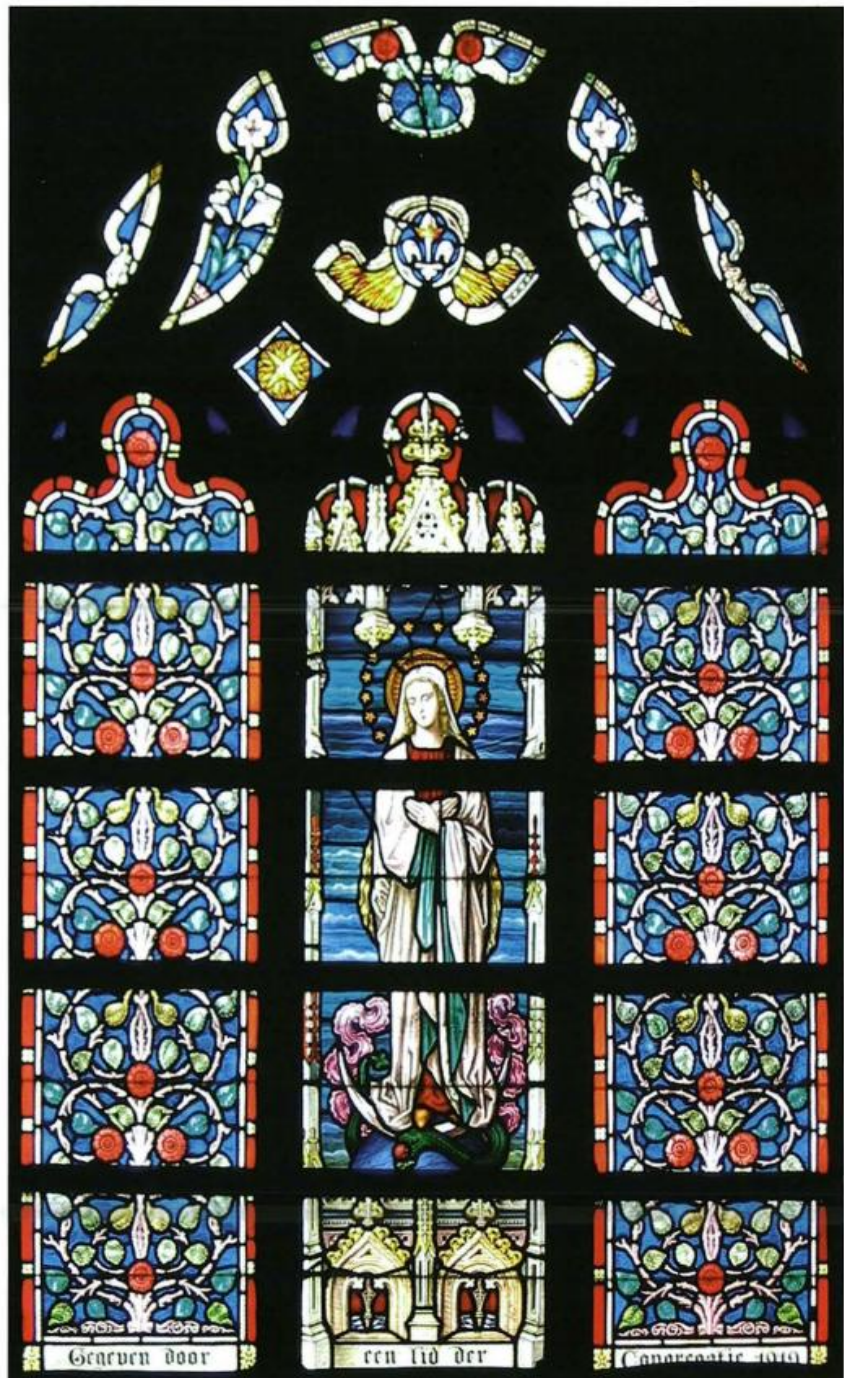
dene keren naar Alseberg.

Keizer Maximiliaan I schenkt in 1517 een groot brandglasraam dat in de toren boven de ingang van de kerk wordt geplaatst. Albrecht en Isabella schenken een klok in 1614. In 1617 komt Leopold-Willem, landvoogd der Nederlanden, en in 1732 wordt Maria-Elisabeth (aartshertogin van Oostenrijk) vermeld.

In 1780 schenkt de beenhouwersgilde van Brussel een troon voor het miraculeuze beeld. In 1807 stort de toren in en vernietigt het grote glasraam van de voorgevel. In 1866 begint de grote restauratie van kerk en toren onder de pastoors Mariën en Bols. De huidige ramen zijn niet meer de oorspronkelijke, maar wel de glasramen die na de restauratie van de kerk werden vervaardigd.

In 1836 komen koning Leopold I en koningin Maria-Ludovica op bedevaart. Ook de echtgenote van Leopold II kwam herhaaldelijk op bedevaart.

In 1934 kroont kardinaal Van Roey in het bijzijn van koning Leopold III en koningin Astrid het Maria-beeld in opdracht van de toenmalige paus.

Onze-Lieve-Vrouw van Alseberg zoals afgebeeld op het glasraam in de dagkapel (zie bladzijde 14).

Glasramen in het hoogkoor links en rechts van het middenraam.

Vermelding onderaan de beide ramen: "1891"

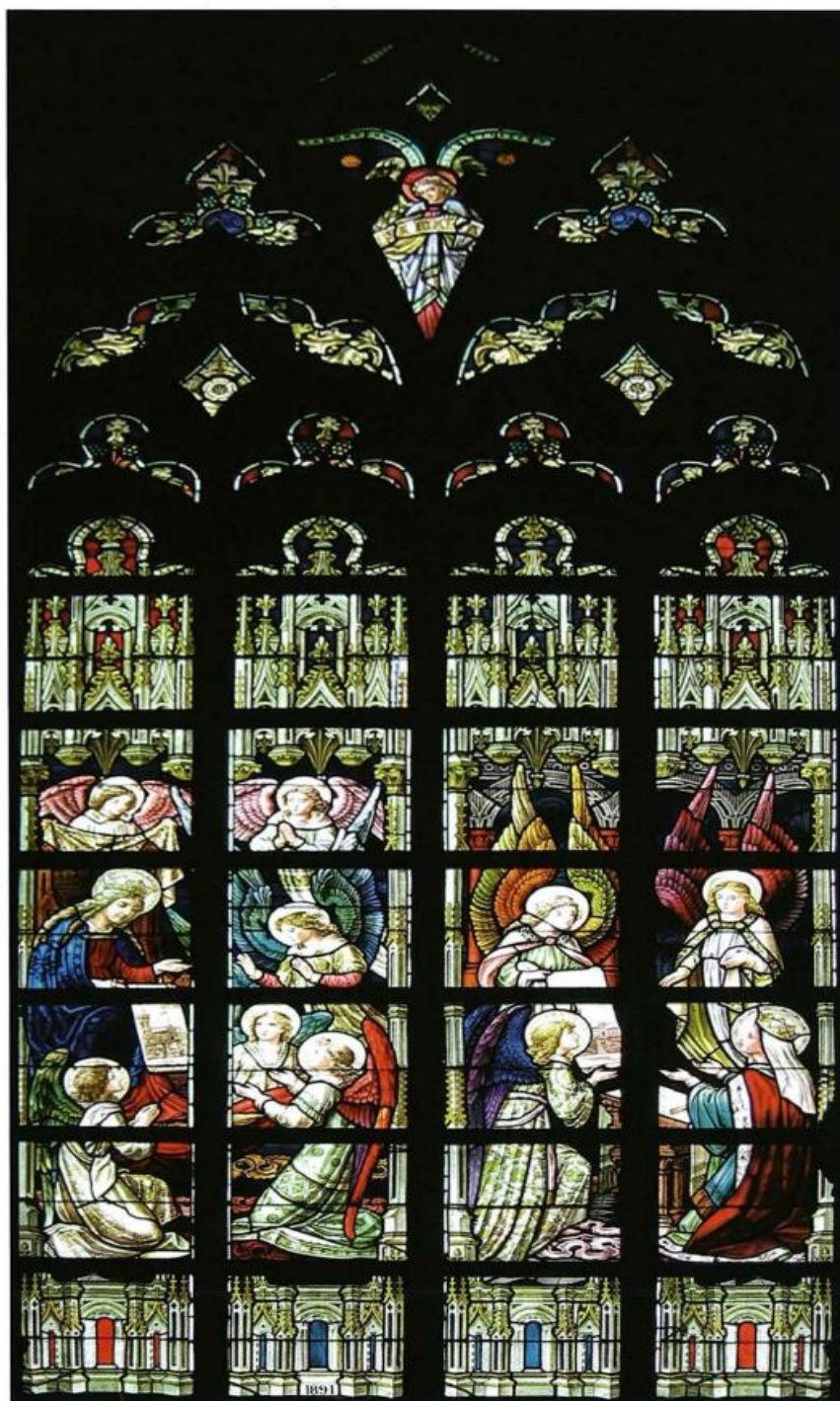
De koorramen links en rechts vooraan handelen over de overlevering en de legenden rond de bouw van de kerk. De houten kapel van de XIIIe eeuw werd vervangen door een Romaans bouwwerk.

De overlevering over deze bouw staat ook op verschillende schilderijen afgebeeld. De legende lijkt voor velen wat naïef en vroom, maar heeft veel charme.

Het verhaal begint bij het linkerraam. Op het einde van haar leven ontvangt Elisabeth van Hongarije het bezoek van een engel door Maria gezonden. Deze vraagt een kerk te bouwen in Brabant ter ere van Onze-Lieve-Vrouw. Elisabeth stelt zich in verbinding met de Hertogin van Brabant, die op haar beurt het bezoek van een engel krijgt die haar vraagt de kerk in Aalst te laten bouwen.

Op het tweedelige raam zien we in een eerste tafereel hoe Maria het plan van de kerk meegeweet aan een engel met rode vleugels. Andere engelen begeleiden de opdracht. Aan de rechterkant zien we hoe een engel, de boodschapper, het plan aan de vorstin overhandigt.

De legende gaat verder in het raam rechts. In 1355

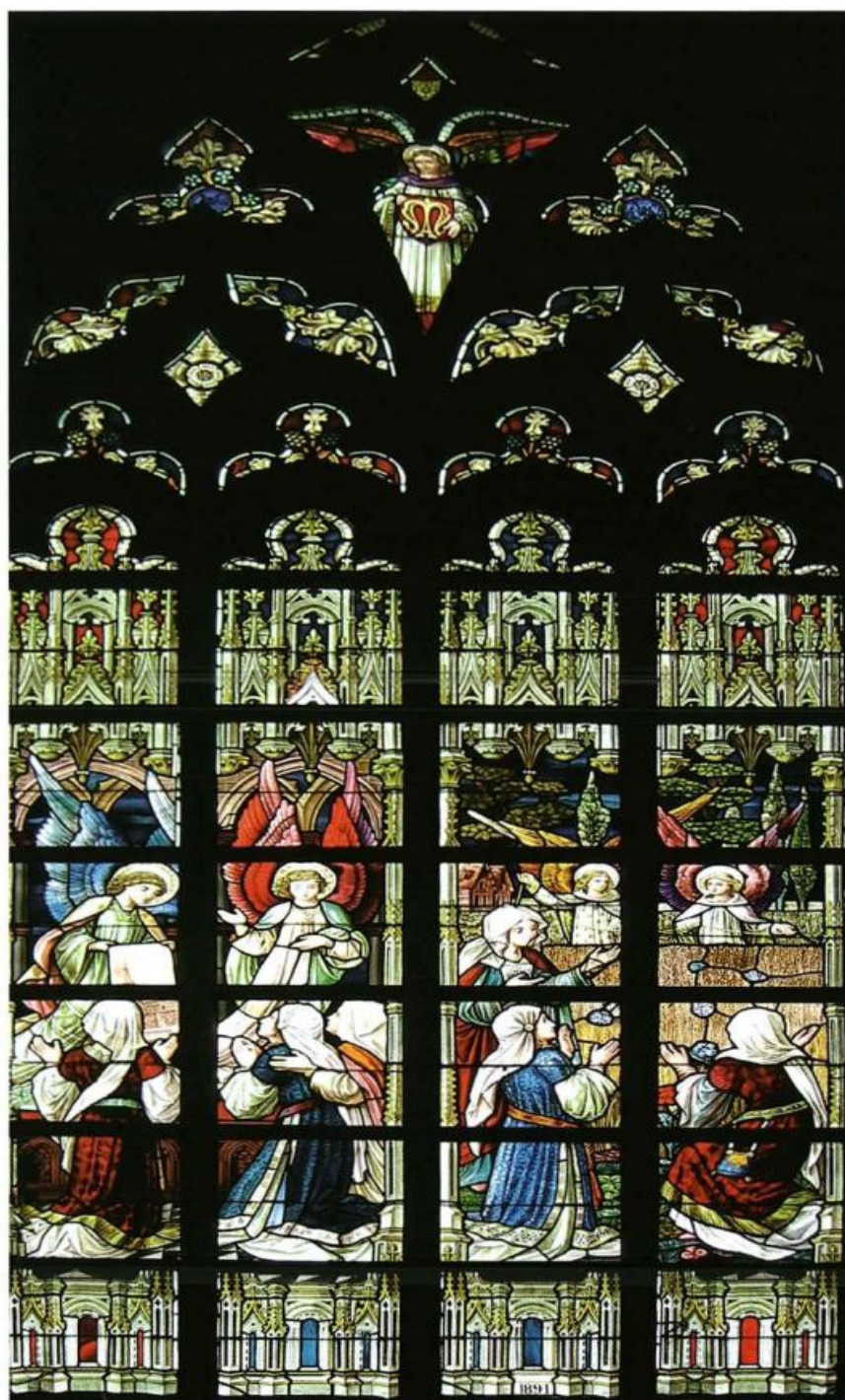
Engelen stellen plan voor aan Maria. Engelen tonen grondplan der kerk aan de vorstin.

verscheen de Moeder Gods aan de priester Egidius en vraagt hem naar de kerk te gaan. Op het kerkhof ziet hij een oude man en een groep maagden die klaar staan het misoffer bij te wonen. Drie gezusters, die vermoedelijk tot die groep behoren, verbouwen vlas boven op een kleine hoogvlakte. De engel komt hen vragen deze plaats af te staan voor het bouwen van een grote kerk.

Het vlas is op dat ogenblik nog in volle lentebloei en nog niet rijp genoeg om geoogst te worden. Daarom vragen de gezusters te wachten tot de oogst rijp zou zijn. De engel zegt: "ga morgenvroeg nog eens kijken". 's Anderendaags is het vlas volledig gerijpt en een zijden draad bakent de omtrek van de toekomstige kerk af.

Op een oud schilderij in de kerk staat deze legende afgebeeld. Ook op een vroeger glasraam werd ze afgebeeld met onderaan de tekst: "Eenen sijden draet wordt gebrocht van enen engel door ter Stede van den Hemel daer Eenen Priester Misse dede". Dit tafereel van de afbakening door engelen zien we aan de rechterkant.

Glasramen van koor en zijbeuken komen uit het atelier van Jules Dobbe-laere uit Brugge. Zij werden kort na de herstelingswerken van 1890 besteld en werden geplaatst in 1903.

Engelen tonen grondplan aan de drie gezusters. Engelen bakenen de omtrek van het grondplan af.

Glasramen in het hoogkoor aan de linkerzijde.

Eerste raam links (1-4): patroonheiligen van de schenker: Frans Bosquet. Vermelding onderaan het raam: "Ter gedachtenis van Mevrouw Bosquet gegeven door Frans Bosquet MCMIII".

1. Sint-Franciscus van Assisië.

Afgebeeld met koord waarin een aantal knopen die de geloften aan-
geven, een paternoster en een kruisbeeld. Hij is de stichter van de
Franciscanen in de 12de eeuw en bekend voor zijn "Zonnelied". Hij
wordt afgebeeld zonder de
gewone attributen van dieren
of vogels. (cfr. Fr. Borgia, Xaver-
ius van Sales).

2. Heilige Augustinus.

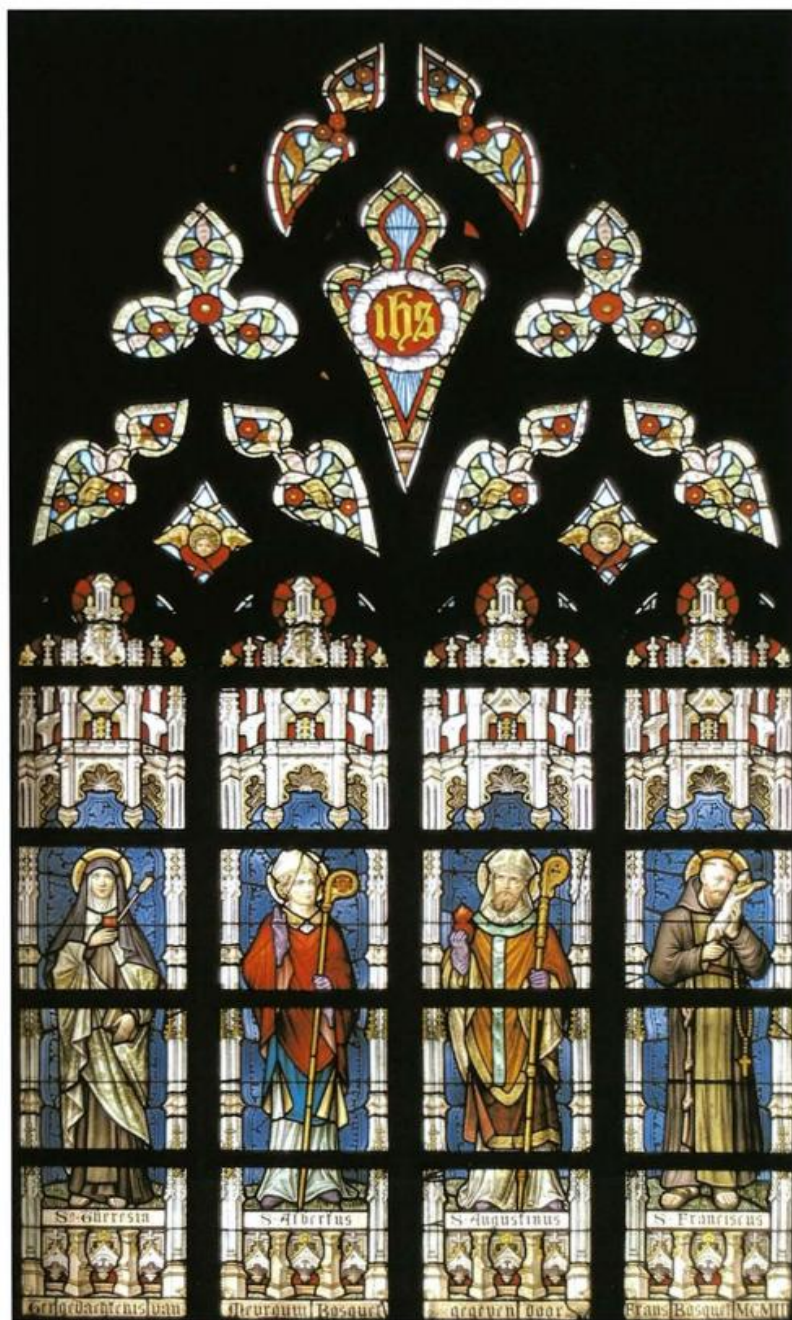
Kerkleraar uit de 4de eeuw. Hij
wordt hier afgebeeld met afge-
wende staf en vlammeend hart.
Hij is eerst aangesloten bij de
sekte van de Manicheërs en
leidt een bandeloos leven.
Onder invloed van zijn moeder
Monica komt hij terug tot een
correct gedrag. Hij onderwijst
aan de universiteit van Rome
en Milaan (retorica). Ontmoet
Sint-Ambrosius en wordt bis-
chop van Hippo (N. Afrika).
Daar schrijft hij boeken met
o.a. "Belijdenissen". In andere
afbeeldingen zien we vaak het
hart doorboord door twee pij-
len: het vroege en het latere
leven, even passioneel.

3. Albertus de grote.

Dominicaan en bisschop van
Ratisbona. Kerkleraar uit de
13de eeuw. Hij wordt predi-
kend voorgesteld met de
kromstaf buitenwaarts
gewend.

4. Heilige Theresia van Avila.

Zij hervormt in de 16de eeuw
de Karmelieten naar de oude

Raam één (1 en 2) twee heiligen gekozen door pastoor Bols en (3 en 4) twee patroonheiligen van de schenker: Frans Bosquet (toenmalig eigenaar van het Domein Rondenbosch).

statuten. Zij wordt hier voorgesteld met een boek (mystiek schrijfster en boek met de regels van de orde). Een pijl doorboort haar hart (wijst op een visioen). Haar hart wordt bewaard in Alba.

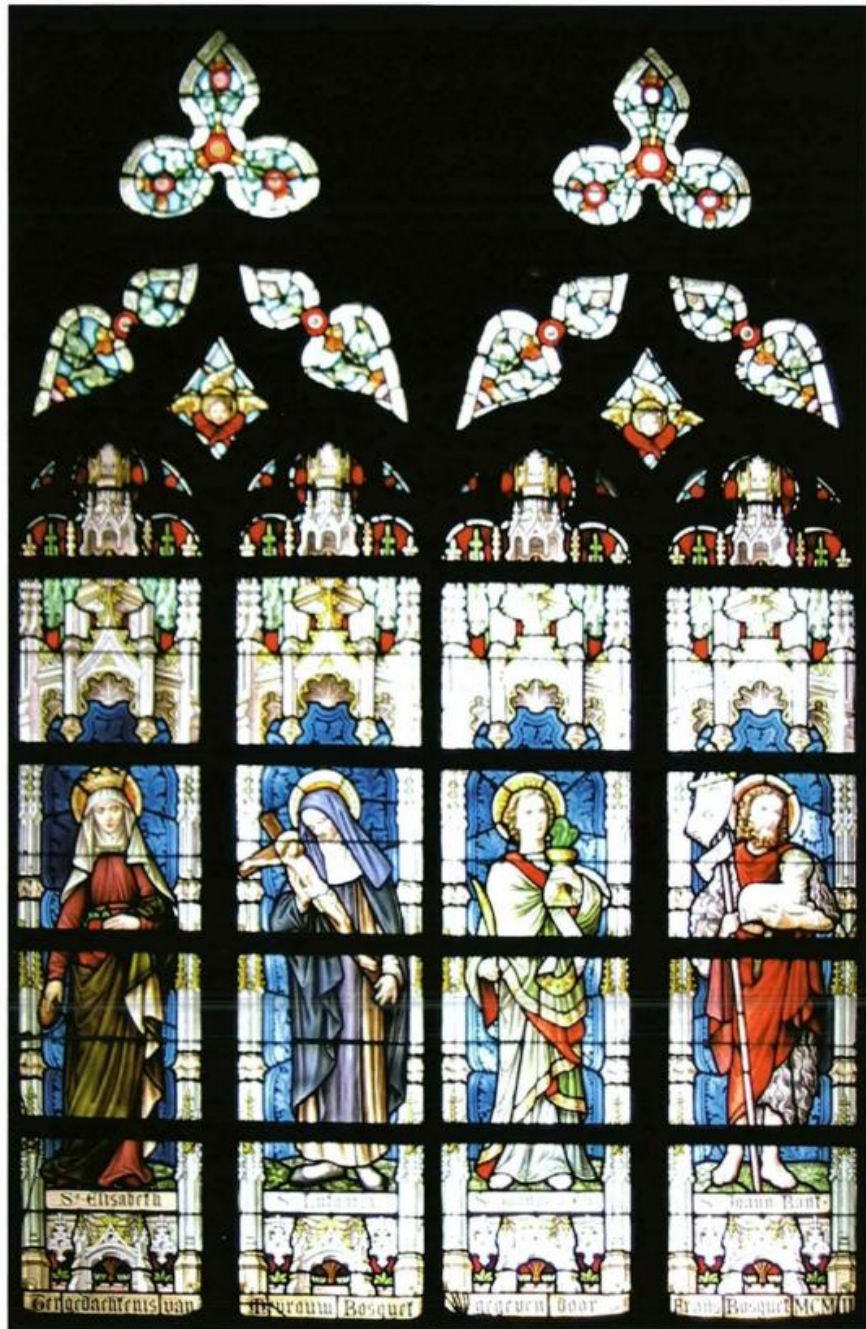
Tweede raam links (5-6): twee heiligen uit de persoonlijke sfeer van pastoor Bols.

Derde raam links (7-8): twee heiligen door pastoor Bols gekozen. Vermelding onderaan deze ramen: "Ter gedachtenis van Mevrouw Bosquet gegeven door Frans Bosquet MCM".

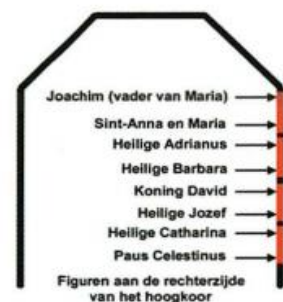
5. Johannes de dooper. Hij wordt meestal voorgesteld met een schaap (ECCE AGNUS DEI) en een vaandel, als banier van voorloper van de Christus. Hij is gekleed in dierenhuid wat wijst op zijn verblijf in de woestijn. (Feestdag op 24 juni).

6. Johannes de evangelist. Hij is de broer van Jacobus de Meerdere en kozijn van Jezus en van Jacobs de Mindere. Hij vertoef veel in gezelschap van Jezus: op het Laatste Avondmaal, op Calvarie, op de dag van de verrijzenis. Hij doorstaat de marteling in het oliebad en gaat naar Pathmos waar hij de Apocalyps schrijft. Symbolisch wordt hij voorgesteld als adelaar. (Feestdag op 27 december).

7. Heilige Lutgardis (12de eeuw). Ze was eerst Benedictines en gaat later over naar de Cisterciënzerorde. Ze werd geboren in Tongeren en is bekend door het visioen waarbij de Christus een arm vrijmaakte van zijn kruis om haar te omhelzen.

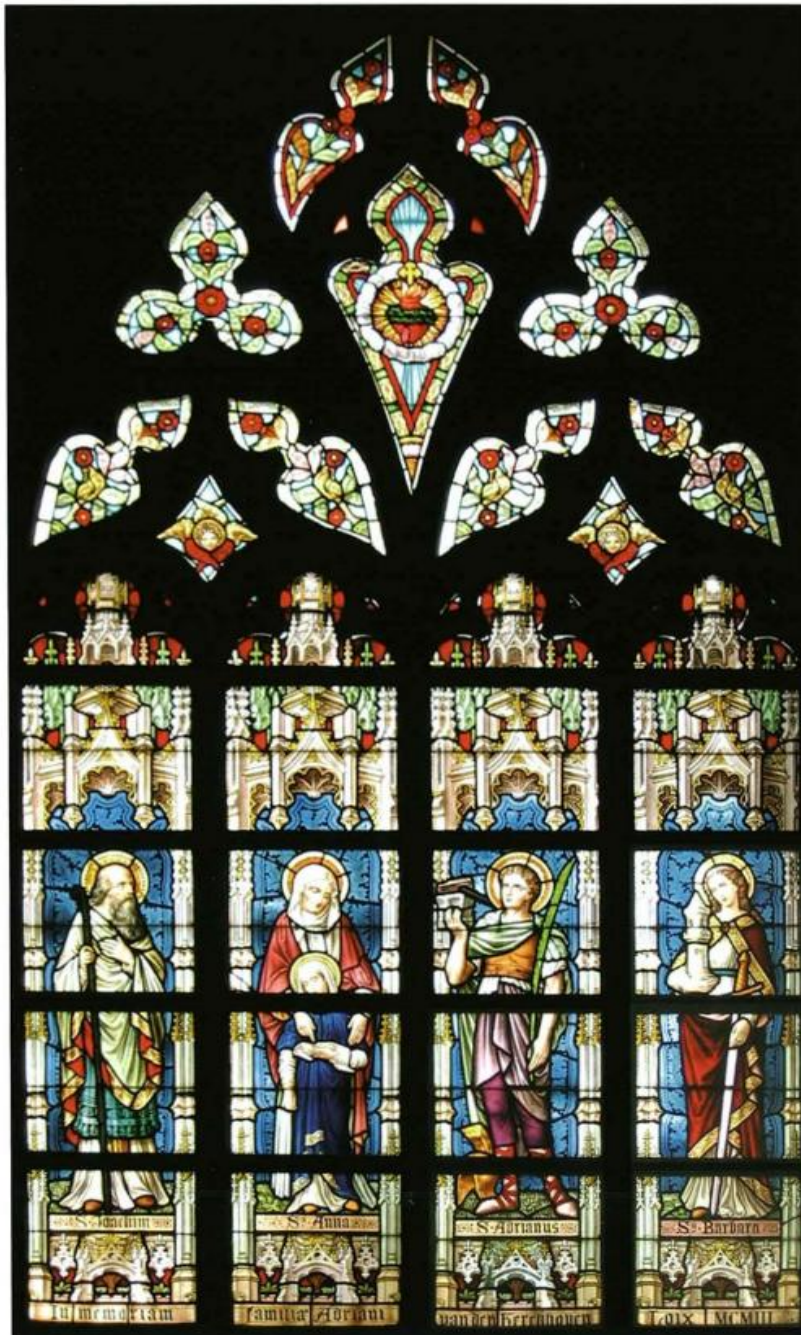

Raam twee (5 en 6) twee figuren uit het leven van Maria en raam drie (7 en 8) twee heiligen door pastoor Bols gekozen.

8. Heilige Elisabeth van Hongarije (11de eeuw).

Ze wordt afgebeeld met rozen in de schoot (wanneer ze brood naar de armen draagt, wordt ze betrappt wordt door haar echtgenoot en veranderen de broden miraculeus in rozen). Zij zou het beeld van Onze-Lieve-Vrouw aan haar dochter Sofia geschonken hebben en het zelf beeld naar Brabant overgebracht hebben. Sofia had nog drie andere Lieve-Vrouwbeelden die ze aan haar zuster Machteld bezorgde die ze op haar beurt schonk aan 's Gravenzande, een tweede aan Haarlem en het derde aan Halle.

Raam rechterzijde met de figuren 1 tot en met 4.

Glasramen in het hoogkoor aan de rechterzijde.

Eerste raam rechts (1-4):

twee figuren uit het leven van Maria en twee heiligen gekozen door pastoor Bols. Vermelding onderaan het raam: "*In memoriam familiae Adriani van den Kerckhoven Loix MCMIII*".

1. Joachim.

Hij is de vader van Maria en echtgenoot van Sint-Anna. Hij bracht samen met Anna twee duifjes als offer naar de tempel, doch dit werd geweigerd omdat ze kinderloos waren. Joachim gaat in de woestijn leven en Anna blijft in Jeruzalem. Na een tijd verschijnt een engel die meldt dat ze terug naar haar man kan gaan. Zo wordt Maria geboren. Na de dood van Joachim hertrouwt Anna nog twee maal en krijgt nog twee meisjes, Maria-Cleofas en Maria-Salome. De vier apostelen, Jacobus de Mindere, Juda, Johannes de Evangelist en Jacobus de Meerdere zijn de zonen van deze twee halfzusters van Maria. (Feestdag op 20 maart).

2. Sint-Anna en Maria.
St-Anna is de moeder van Maria.

3. Adrianus.

Is een martelaar die in de 3de eeuw soldaat was in Romeinse leger. Hij is meestal voorgesteld met aambeeld en hamer (zijn benen werden verpletterd) en in pelgrimskledij (zie schoeisel). In de ene hand houdt hij een zegepalm en in de andere een bouwkundig kapiteel en een hamer.

4. Heilige Barbara, 3de eeuw.

Zij wordt meestal afgebeeld met een toren met drie vensters. Zij is de patrones van de beiaardiers, de kanonniërs (toren beschieting) en de mijnwerkers.

Tweede raam links (5-6): twee heiligen uit de persoonlijke sfeer van pastoor Bols.

Derde raam rechts (7-8): patroonheiligen van de schenkster, Celestina van Kerckhoven.

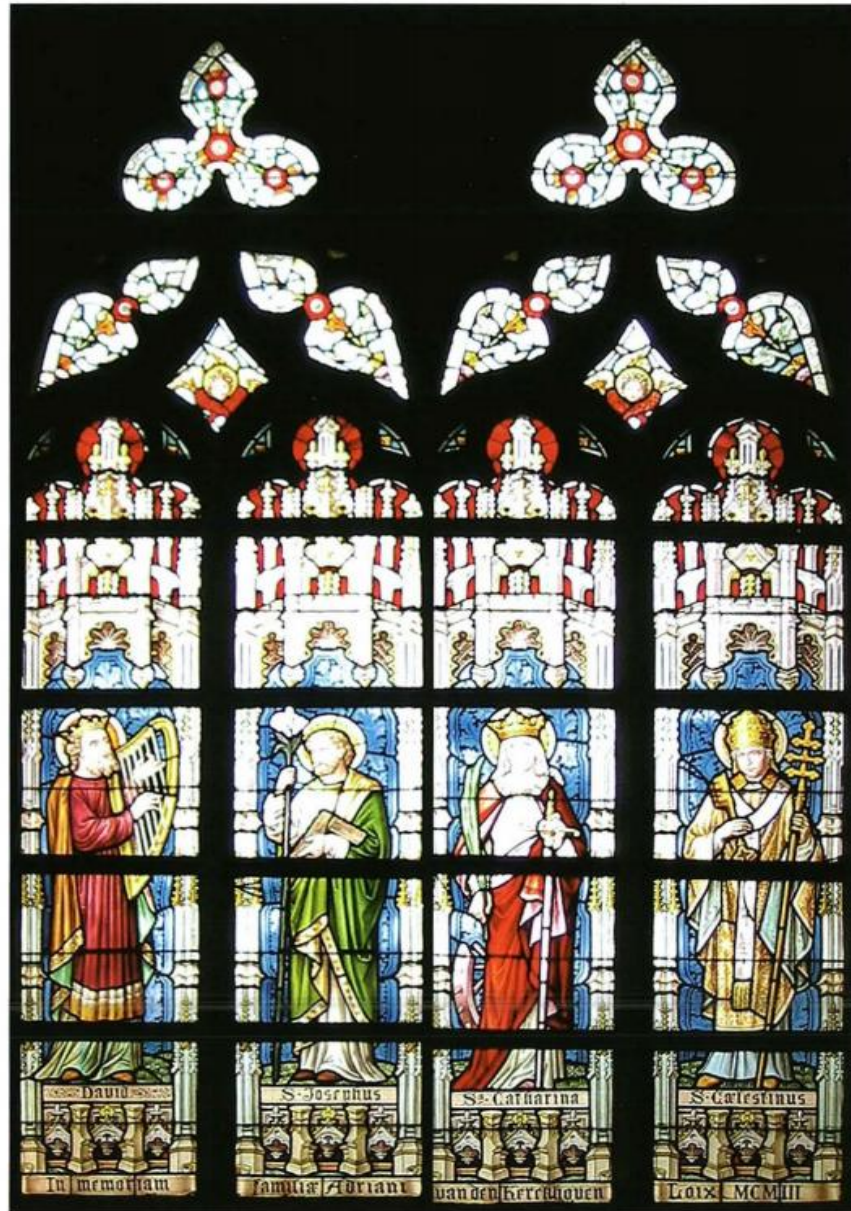
Vermelding onderaan het raam: "In memoram familiae Adriani van den Kerckhoven Loix MCMIII".

5. Koning David.

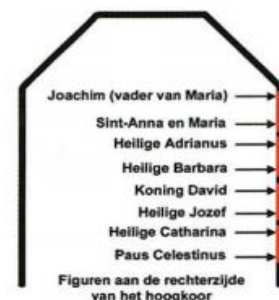
Hij is vooral bekend voor zijn gevecht met Goliath en ook voor zijn hectisch leven. Hij schreef nadien psalmen en liederen, en wordt daarom meestal voorgesteld met harp.

6. Sint-Jozef.

Hij is de voedstervader van Jezus. Zijn voornaamste symbool is de lelie of bloeiende staf waaruit lelies opschieten. Vaak wordt hij ook voorgesteld met twee duifjes die hij bij de tempelopdracht meedroeg, of in een aantal gevallen ook wel met timmergerei. Hij is de patroon van de schrijnwerkers en van de families.

Raam rechterzijde figuren 5 - 6 en de patroonheiligen van de schenkster Celestina van Kerckhoven figuren 7 - 8.

7. Catharina van Alexandrië, 4de eeuw.

Ze wordt voorgesteld met haar marteltuig, het gebroken wiel. Ze is een bekeerlinge. Kindje Jezus steekt een ring over haar vinger (visioen). Zij bekeert 50 filosofen en wordt daarom veroordeeld. Engelen brengen haar lichaam over naar de berg Sinaï, waar ze een monnikenleven begint. Zij is de patrones van studenten, wijsgeren en advocaten.

Rosvenster.

8. Paus Celestinus.

Hij wordt uit de eenzaamheid van de woestijn gehaald om in 432 als paus gekozen te worden, doch hij keert terug naar de woestijn. Hier wordt hij voorgesteld met tiara en een byzantijns kruis. Het zijn duidelijk de attributen van paus Petrus Celestinus.

De H. Kruiskapel.

Ze bevindt zich links van het hoogkoor en wordt ook wel de congregatiekapel genoemd. Ze deed tot in 1650 dienst als sacristie. Het is een overblijfsel van het vroegere Romaanse kerkje van hertogin Sofia.

1. Rosvenster vooraan.

Rosvenster met gekruisigde Christus is van Hendrik Dobbelaere, broer van Julius (anno 1909). Het stelt Jezus aan het kruis voor met stralende zon in de achtergrond en wijndruiven, terwijl engelen het heilig bloed opvangen in kelken. Bovenaan een banderol met de tekst: DEUS DILEXIT MUNDUM (God heeft de wereld lief).

De heilige Clara en de heilige Lodewijk.

2. Aan de linkerzijde zien we een raam met centraal Maria, het hoofd omgeven door sterren en steunend op de wereldbol met maansikkel en serpent, dit alles vóór een achtergrond van decoratieve wolkjes. Links en rechts: een lancet met de stamboom van Jesse naar gotische traditie (raam afgebeeld op bladzijde 7). Vermelding op het raam: "Gegeven door een lid van de congregatie".

Een derde raam stelt de H. Lodewijk voor. De titel van de kapel wijst reeds op de kruisverering. Lodewijk XI bracht volgens de overlevering de doornenkroon van Jerusalem mee. Hij is hier als koninklijke ridder afgebeeld met Franse leliestaf, en op een kussen draagt hij de doornenkroon. In de achtergrond: een opgehangen damastdoek, zoals bij de Vlaamse primitieven vaak gebruikelijk was. Het hemelse moet afgeschermd worden. Tegen een analoge achtergrond wordt de heilige Clara voorgesteld als abdis met buitenwaarts gerichte staf en in de rechterhand een monstrans. Zij was sticht-

ster der Clarissen in Assisi. De legende wil dat ze de Saracenen verblindde met een schitterende monstrans, toen Frederic II tegen de paus in oorlog was. (Zie afbeelding hiernaast. De schenk(st)er wordt niet vermeld).

De glasramen in de hoofdbeuk.

In de hoofdbeuk worden de 15 mysteries van de rozenkrans of het Marialeven uitgebeeld. Ze zijn gekend als de vijf blijde, de vijf droevige en de vijf glorierijke mysteries.

De vijf blijde mysteries.

1. Boodschap aan Maria door de engel Gabriël.

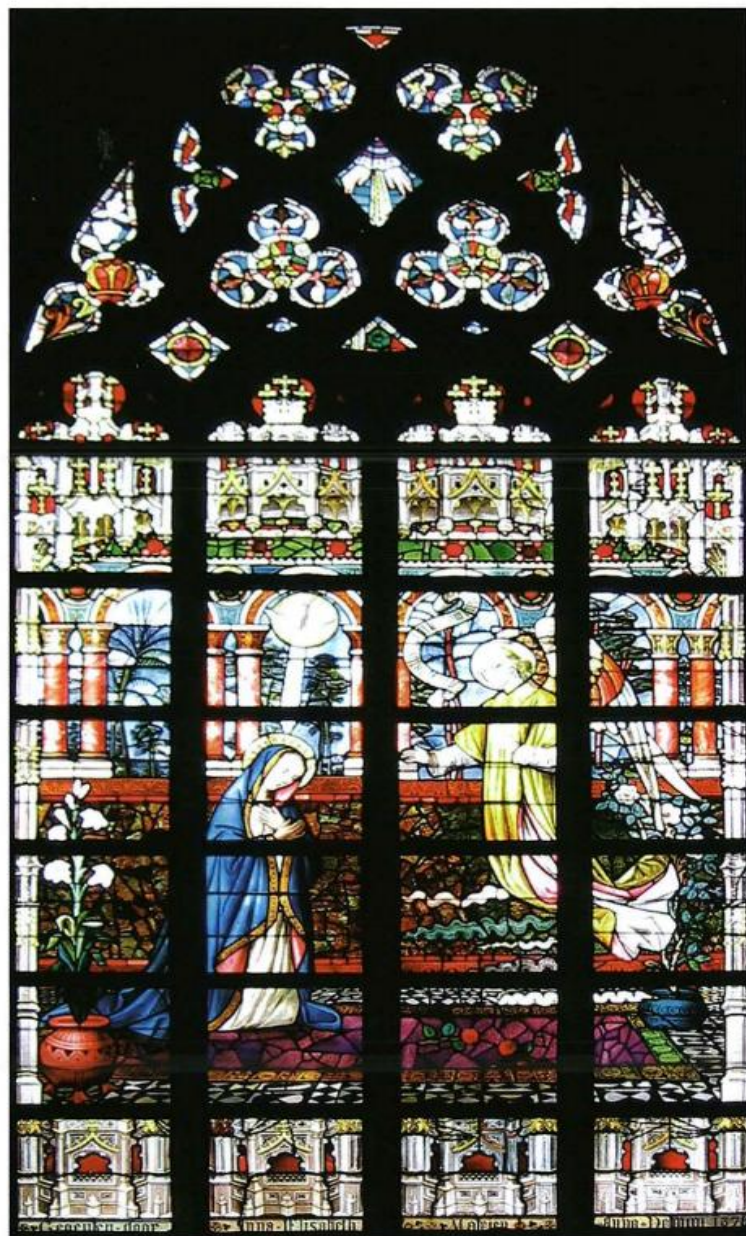
Een engel staat in de oudheid altijd symbool voor boodschapper. Hier zien we, in een laat-Romaans decor met exotische bomen in de achtergrond, een engel die op wolkjes zweeft en aan Maria de blijde boodschap brengt dat ze een kind zal krijgen. De lelie in haar omgeving symboliseert haar maagdelijkheid. Vermelding onderaan het raam: "*Gegeven door Anna Elisabeth Marien Anno Domini 1871*".

2. Bezoek van Maria aan haar nicht Elisabeth - (Tweelobbig venster).

Maria weet met haar weelde geen weg en gaat het vertellen aan haar nicht Elisabeth die ook in verwachting is. Ze wordt ontvangen in een Romaans aandoend gebouw met dubbelzuilen en wordt begeleid door een engel met rode vleugels die een tekst meedraagt (vermoedelijk iets over de wonderlijke dingen die haar overkomen zijn uit de "*magnificat*"). Vermelding onderaan het raam: "*Gedenkstuk van het ievrig broederschap van O.L.Vrouw van Alseberg bestaande te hall 1876*".

3. Geboorte van Jezus.

Het tafereel wordt omgeven door

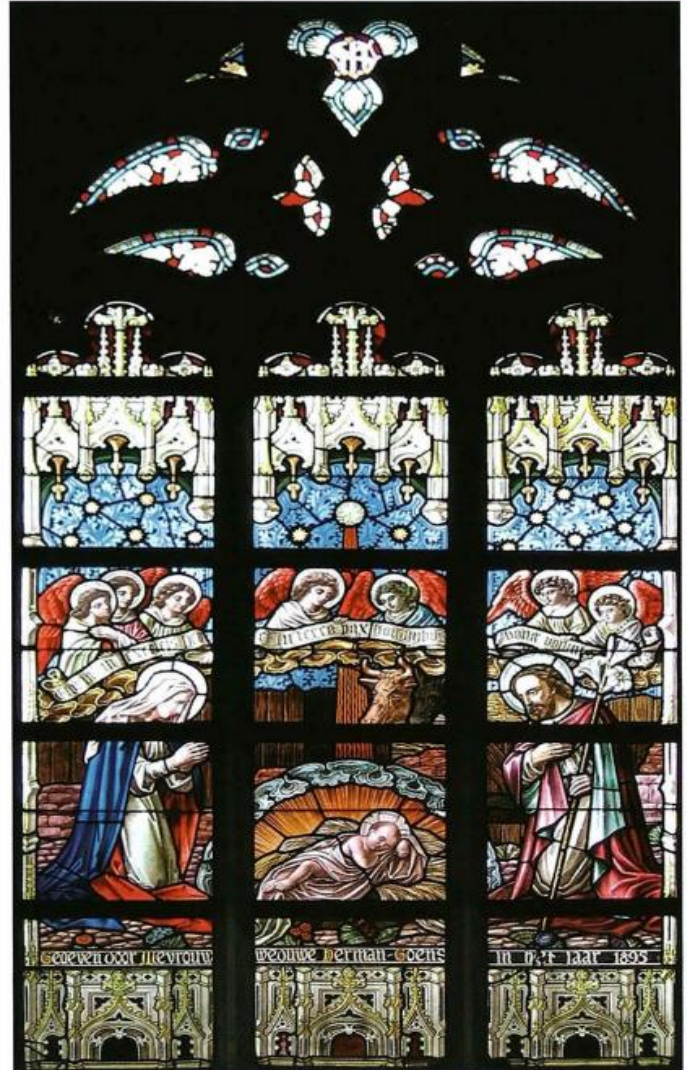

Boodschap aan maria door de engel Gabriël.

engelen die een banderol met de tekst: "Gloria in excelsis Deo" ontvouwen. In een met sterren bezaaide blauwe hemel ligt Jezus op stro, omgeven door een decoratief wolkje, terwijl Maria en Jozef in gebedshouding toekijken. De os en de ezel dienen, door een opening, als verwarming. Vermelding onderaan het raam: "Gegeven door Mevrouw weduwe Herman Goens 1895".

Bezoek van Maria aan haar nicht Elisabeth

De geboorte van Jezus.

4. Opdracht in de tempel.

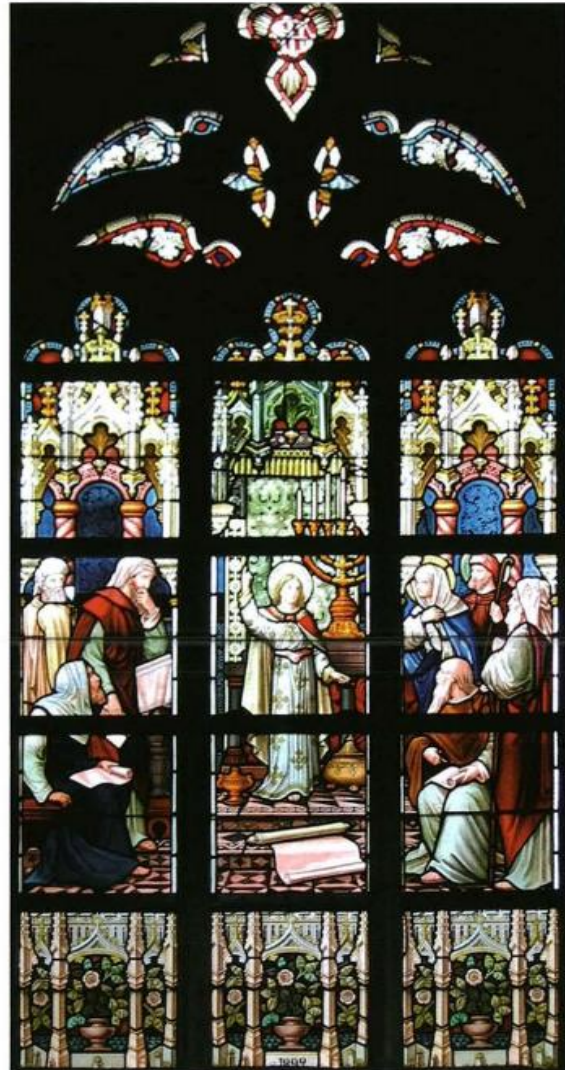
In een barokdecor als tempel offert Melchisedech het Kind, terwijl hij zegt: "laat uw dienaar nu in vrede gaan". Maria draagt de kaars (van Lichtmis) en begeleidsters brengen de offerduifjes mee (het offer der armen). Rechts staat Sint-Jozef met de bloeiende staf in handen. Hij wordt vergezeld door een oudere man. Geen vermelding van de schenker.

5. Vinding in de tempel.

12 jaar oud is Jezus wanneer hij plots verdwijnt. Hij wordt teruggevonden in de tempel waar hij de schriftgeleerden te woord staat. De schriftrol ligt aan zijn voeten en achter hem brandt de zevenarmige kandelaar. Links en rechts zitten verwonderde ouderen de kennis van de jongeling te bewonderen. Maria (rechts) en Jozef (links) komen zacht verwijtend in de tempel, waarop Jezus antwoordt: "*Wisten jullie dan niet dat ik in het huis van mijn vader moest zijn?*".
Vermelding onderaan: "1892".

De opdracht in de tempel.

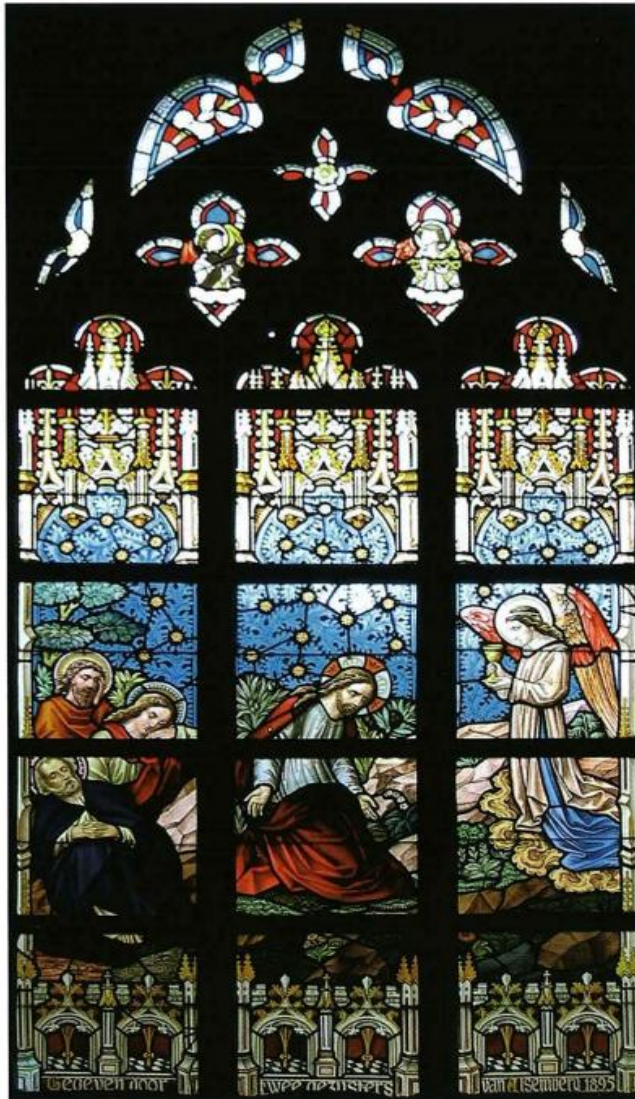

Vinding in de tempel.

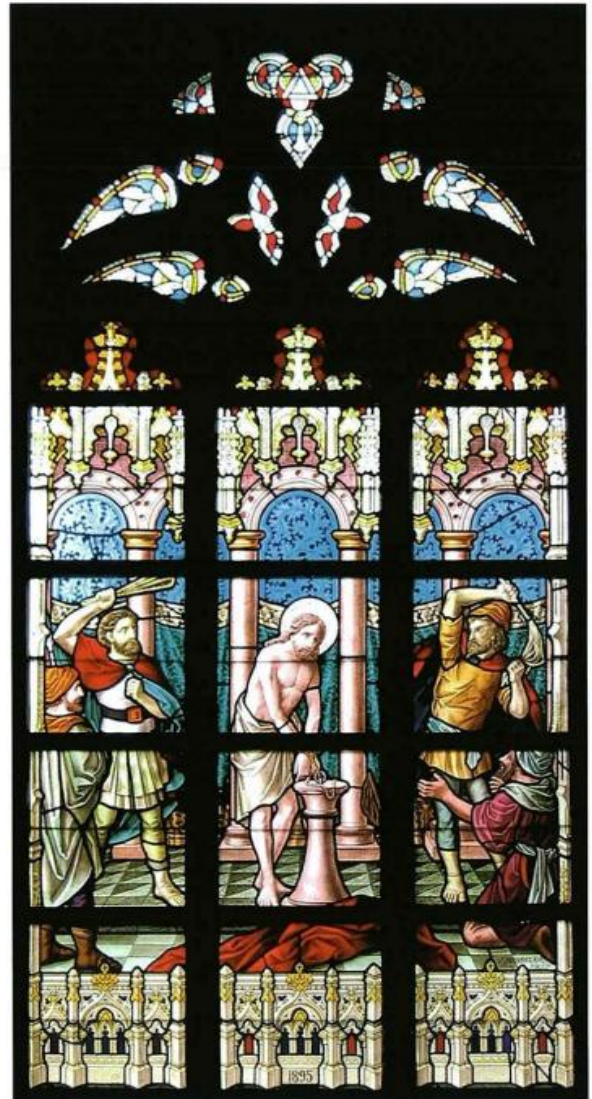
De vijf droevige mysteries.

1. Getsemani of de hof van olijven.

In een sterrenbezaaide nacht wacht Jezus zijn noodlot af. Een engel brengt hem symbolisch wat troost maar Jezus zegt: "*Laat deze kelk aan mij voorbijgaan*". Aan de linkerzijde liggen drie apostelen te sla-

Getsemani of de hof olijven.

Geseling.

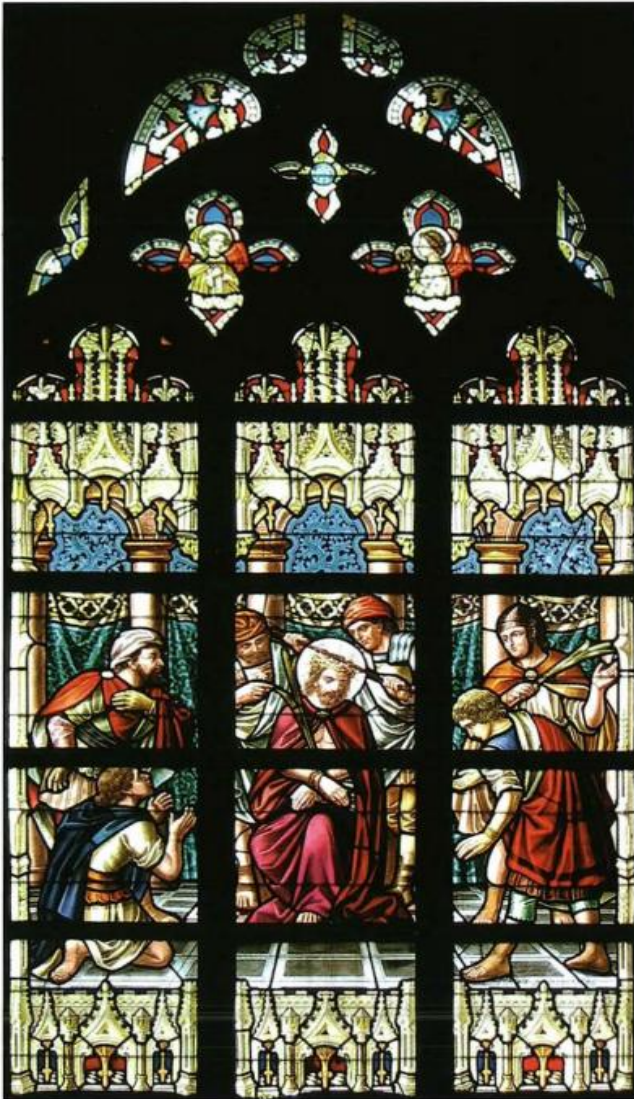
pen, onbewust en niet begrijpend wat er gaande is. Vermelding onderaan het raam: "Gegeven door twee zusters van Alseberg 1895".

2. Geseling.

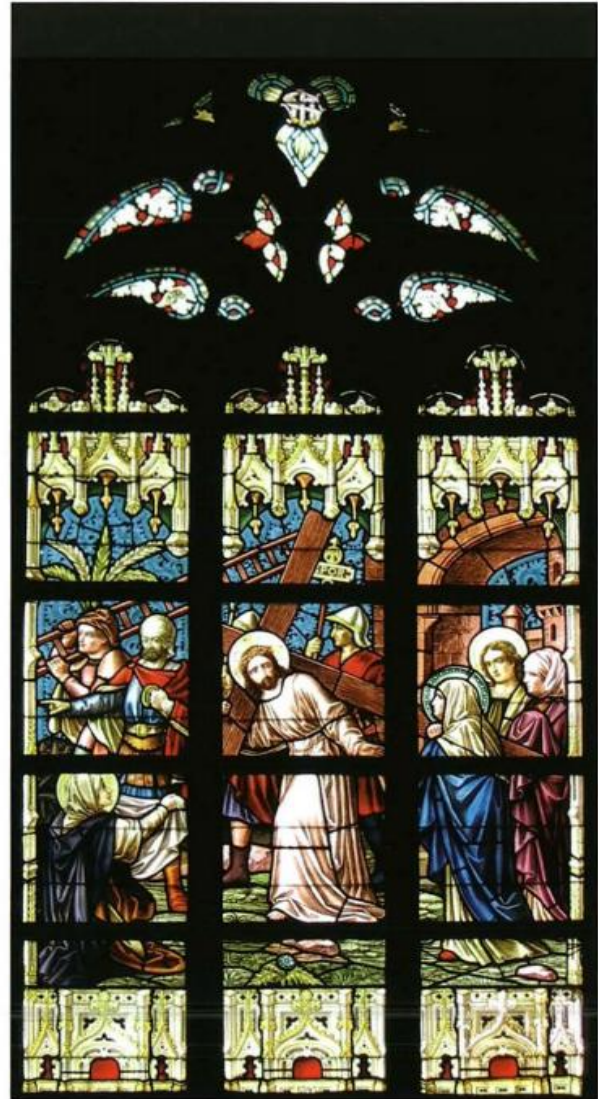
Jezus staat aan een kolom gebonden en wordt geselsd na zijn veroordeling. Hier is Jezus getooid met een rood kleed. Vermelding onderaan: "1895".

3. Doornenkroning.

De kroon met doornentakken wordt op het hoofd van Jezus gedrukt. Het illustreert ironisch zijn koningschap. Dit wordt nog extra onderstreept door de purperen mantel. Purper was immers strikt voorbehouden voor keizers en koningen. Geen vermelding van de schenker noch van het jaartal.

Doornenkroning.

Kruisdraging.

4. Kruisdraging.

Door een Romaans ogende poort draagt Jezus zijn kruis de stad uit. Hij wordt begeleidt door Romeinse soldaten die het logo SPQR (senatus populusque romanus) of een ladder meedragen. Jezus keert zich naar zijn moeder en de wenende vrouwen die hem moed inspreken, terwijl links Veronica met een doek hem wat lafenis wil brengen. Vermelding onderaan: "1895"

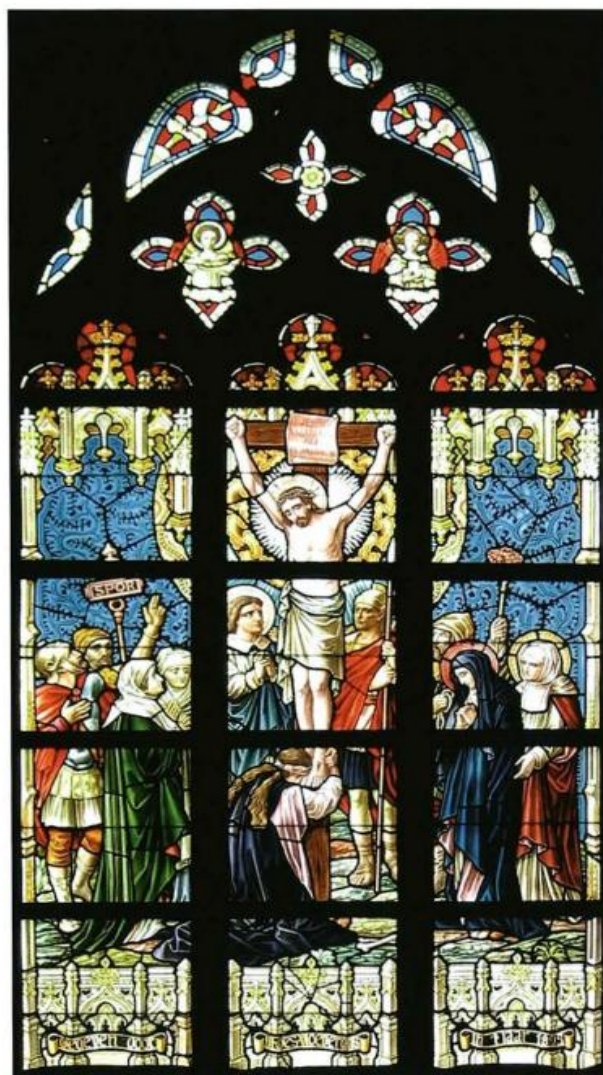
5. Kruisiging.

Centraal staat het kruis, omgeven door Longinus met de lans, Magdalena en Johannes met nimbus. Rechts staan Maria, een andere vrouw en een soldaat met een spons op een speer. Links staan nog een paar vrouwen en soldaten in Romeinse uitrusting. Vermelding: "Gegeven door Joes Vloeberghs in 't jaar 1895".

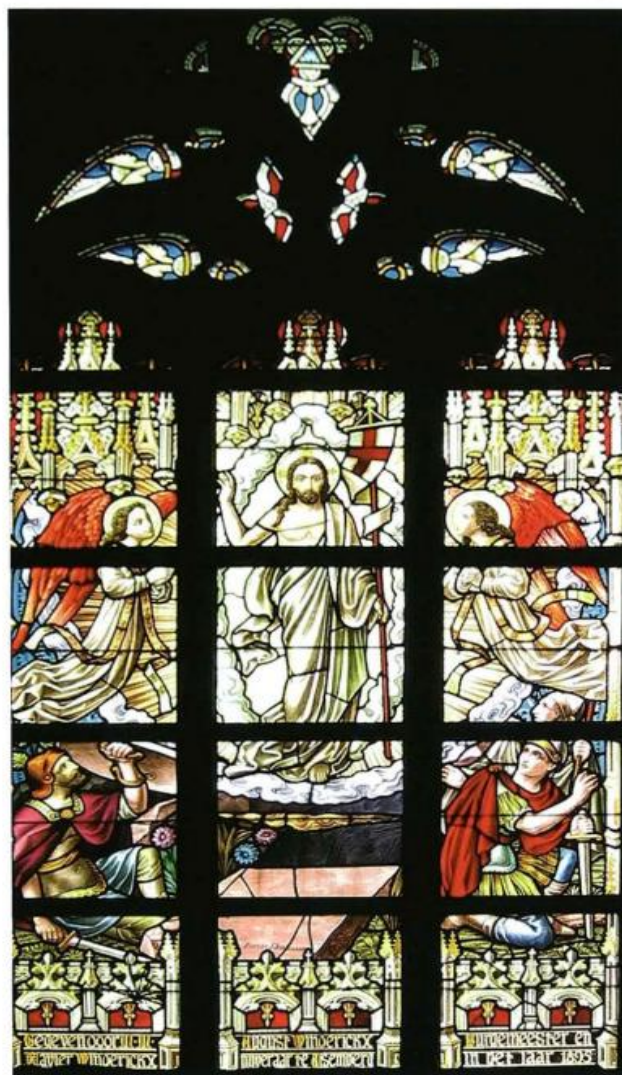
De vijf glorierijke mysteries.

1. Verrijzenis.

Uit een open graf rijst de Christus omhoog met de wimpel van de

Kruisiging.

Verrijzenis.

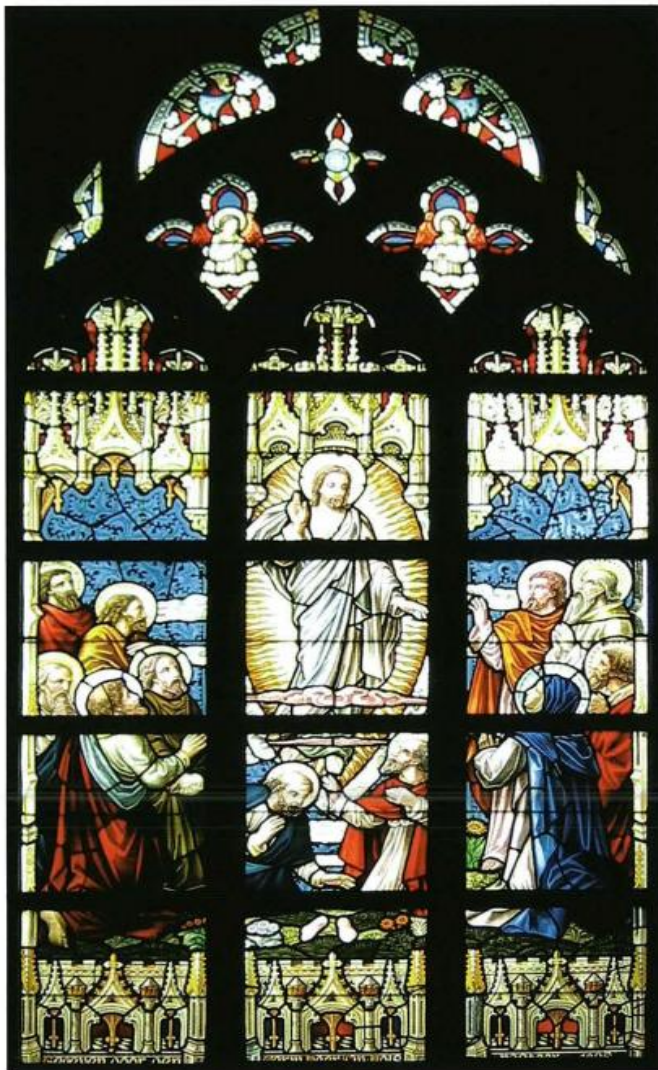
overwinning in de hand. Op de cirkelvormige wolkformatie, vergezellen hem twee engelen met rode vleugels. Onderaan links zit een verwonderde soldaat die zijn schild als bescherming houdt en rechts geknielde soldaten die klaar zijn om te vluchten. Vermelding: "Gegeven door MM August Winderickx Burgemeester en Xavier Winderickx nijveraar te Alseberg in het jaar 1895".

2. Hemelvaart van Jezus.

Omgeven door een stralende mandorla stijgt een zegenende Christus hemelwaarts, terwijl op de rots, zoals de legende het vertelt, de afdruk van zijn voeten nagelaten worden. Links en rechts staan Maria

en de apostelen. Vermelding onderaan het raam: "Gegeven door den Eerw heer Jan Bols pastoor 1896".

3. Pinksteren - (Tweelobbig venster).

Hemelvaart van Jezus.

Pinksteren.

Maria, omgeven door 11 apostelen, krijgt de afstraling van de H.Geest die hoog in het raam te zien is onder vorm van een duif. Vermelding onderaan het raam: "Gedenkstuk van het ieverig broederschap van O.L.Vrouw van Alseberg bestaande te halle 1895".

4. Hemelvaart van Maria.

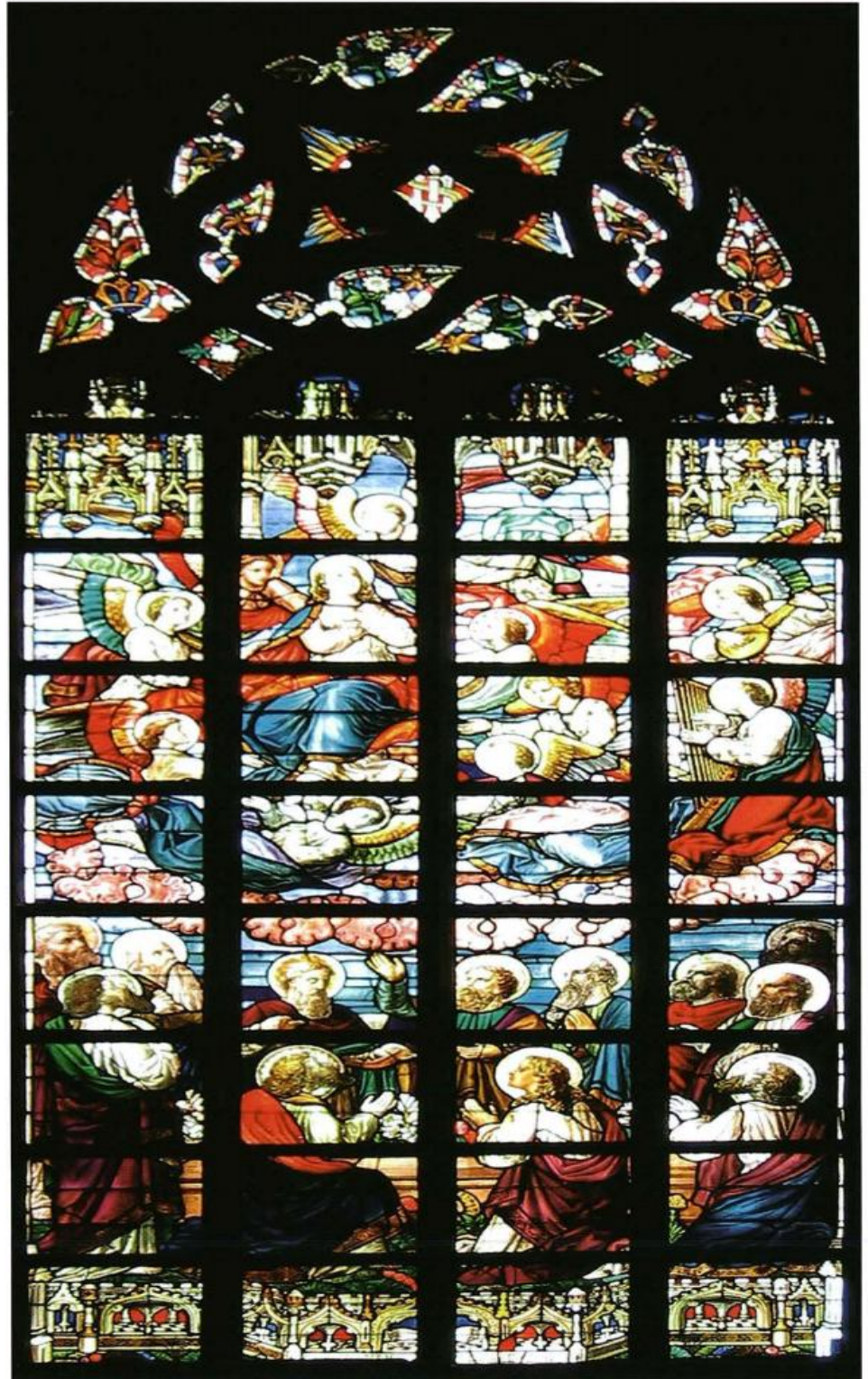
Prachtige, renaissance aandoende compositie waar een duidelijke afscheiding tussen hemel en aarde aangegeven wordt zoals bv. bij Rafaël.

Bovenaan zien we Maria omgeven door engelen die jubelen en musiceren. Onderaan, rond een graf waaruit leliën groeien, staan de

apostelen wezenloos naar boven te kijken, beseffend dat ze nu absoluut alleen zijn. Geen vermelding onderaan het raam.

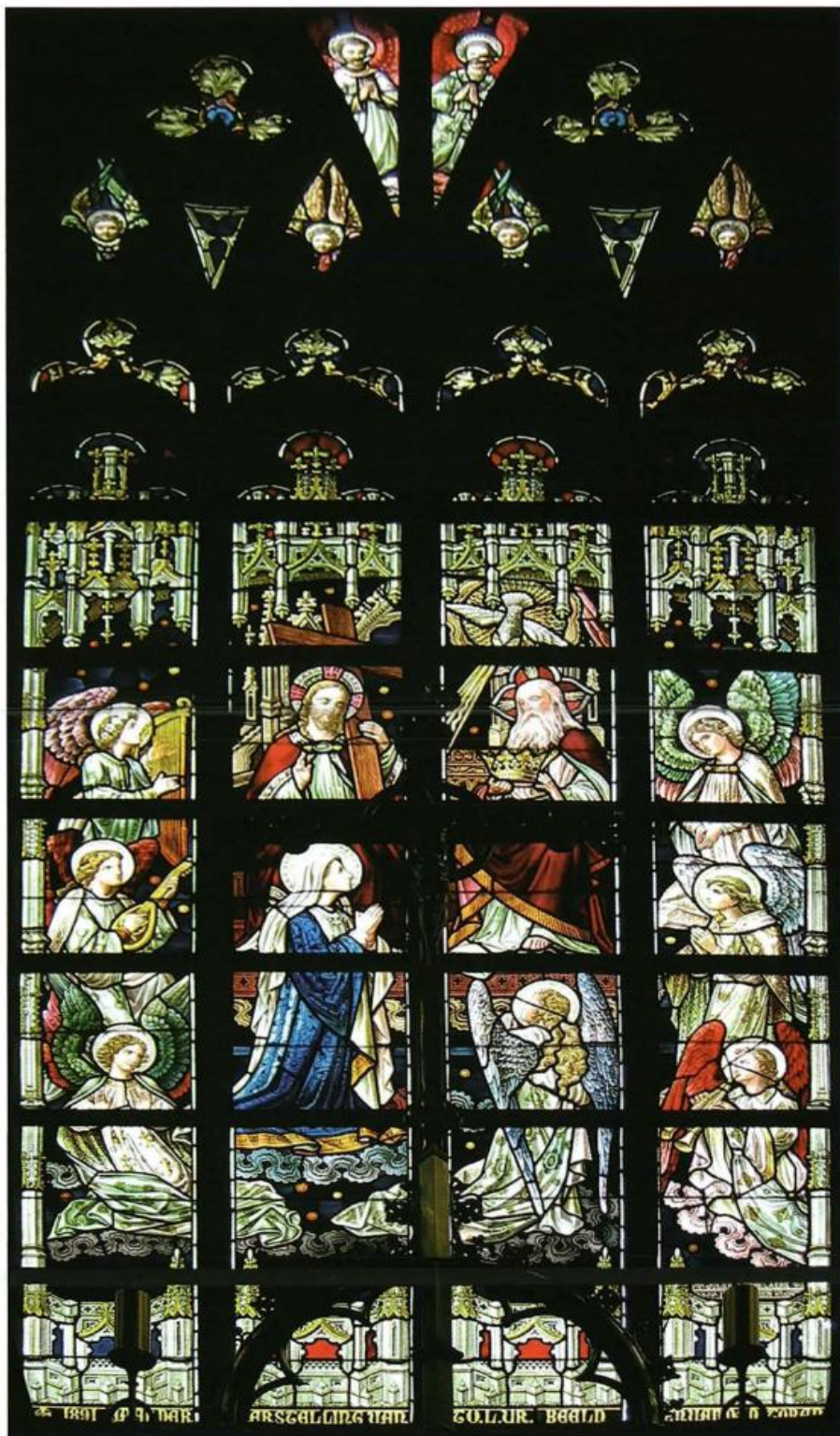
5. Kroning van Maria (Verheerlijking).

Het vijfde raam van de glorierijke mysteries uit 1891 staat vooraan

Hemelvaart van Maria.

in het hoogkoor. Het is een vierledig raam waarin Maria biddend geknield en vergezeld van een engel voor de Drievuldigheid verschijnt: God de Vader die de kroon zal geven, Jezus die zijn kruis draagt en de H. Geest die - voorgesteld als duif - de goddelijke genade uitstraalt. Links en rechts zien we nog een reeks musice- rende engelen.

De kroning van Maria.

Groot raam achteraan in de kerk.

Maria troosteres der bedrukten.

Dit raam hoort duidelijk niet thuis in de reeks van de andere ramen in de kerk. Het werd geschonken door Baron Jean De Man van Attenrode (2) en in 1880 uitgevoerd door het atelier van Samuel Coucke (1) uit Brugge.

In de heersende volksdevotie van die tijd was Maria, troosteres der bedrukten, zeker een sterk en vaak gebruikt onderwerp.

Maria zit op een troon en deelt genaden uit. Eerst aan de armen, de herders en de bedevaarders, maar ook aan de schenkers en de rijken. Links bemerken we een ridder als verpersoonlijking van de schenker baron Jean de Man d'Attenrode, vergezeld van Johannes de Evangelist, met als attriboot een kelk waaruit een slang omhoog kronkelt. Rechts is een adellijke dame afgebeeld als verpersoonlijking van (Marie-) Caroline Lefevre d'Ormesson de echtgenote van Baron Jean de Man d'Attenrode, vergezeld van de heilige Carolus Boromeus, de patroonheilige van de zielzorgers. Hij wordt afgebeeld met in de ene hand een kruis terwijl hij de communie uitreikt, kelk in de rechterhand. Rond de hals draagt hij een strop ten teken van boetedoening. Er is geen vermelding onderaan het raam (noch van de schenker noch van het jaar van plaatsing).

De studiekartons.

Van een aantal ramen zijn in het pastoraal archief de studiekartons bewaard gebleven.

Het oudste karton is de ingekleurde voorstudie van het torenraam in opdracht van baron Jean de Man d'Attenrode. Een scheurtje door het jaartal belet ons het karton met zekerheid te dateren, maar het is naar alle waarschijnlijkheid gemaakt in 1869. Het verschilt helemaal van het gerealiseerde raam. De versieringen bovenaan het raam zijn echter reeds aanwezig en ook de wapenschilden van de schenker en van zijn echtgenote. Bovenaan het karton staat: "*Projet d'une Verrière au-desus de la porte principale de l'Eglise de Notre Dame d'Alseberg Août 1869*". Onderaan het raam zou vermeld worden: "*Sub tuum praesidium confugimus sancta Dei Genitrix*". Vergeleken met wat uitgevoerd werd bleef alleen het centrale deel min of meer hetzelfde. De versieringen voorzien in de twee onderste rijen werden in het linker- en rechterpaneel ondergebracht. Alle andere figuren werden totaal gewijzigd en in de achtergrond werden gotische bouwelementen van de kerk verwerkt. De wapenschilden die zowel in het ontwerp als in het huidige raam voorkomen, zijn deze van de schenkers. U kunt hierna het ontwerp en het gerealiseerde glasraam vergelijken.

Er zijn eveneens de ingekleurde voorstudies van de drie ramen uit het hoogkoor (verhaal van de bouw van de kerk en de kroning van

(1) **Samuel Coucke**, geboren in Brugge op 1 oktober 1833. Hij was de zoon van politiesergeant **Carolus Coucke** (1792-1853) en **Maria Mondy** (1799-1874) en de achtste in een rij van twaalf kinderen. Hij groeide op in een gezin met geringe intellectuele en financiële mogelijkheden. Op 4 mei 1859 huwde hij met **Sophie Naert** (1828-1899). De volmaakte harmonie die hierbij tussen hem en zijn discrete echtgenote heerste, werd onderstreept door hun overlijden enkele weken na elkaar, zij op 28 juni, hij op 7 november 1899. (Bron: Internetartikel: **SAMUEL COUCKE EN ZIJN ZONEN EEN BRUGSE GLAZENIERS-FAMILIE** door **Andries Van den Abeele**.)

(2) **Baron Jean de Man d'Attenrode** was burgemeester van Hoeilaart van 1854 tot 1878. Hij is geboren te Brussel op 27 Messidor jaar IX (16 juli 1801) en overlijdt te Hoeilaart op 23 maart 1879. Hij huwt te Parijs op 9 februari 1830 met **Marie-Caroline Lefevre d'Ormesson**, **Caroline** genoemd (op zeggen van haar kleinzoon). Zij is geboren op 9 april 1811 en overleden op 19 april 1890 als kloosterzuster onder de kloosternaam: **Françoise de Paule**. (Bron : *Annuaire de la Noblesse en twee gedachtenisprentjes*.)

Maria), goedgekeurd door de koninklijke commissie voor monumenten op 5 april 1890 en door de kerkfabriek op 21 mei 1890. Op 22 mei 1890 volgde de goedkeuring door de gemeenteraad van Alseberg (ondertekend door burgemeester August Winderickx) en ten slotte, op 26 december 1890, door de minister van Justitie Jules Le Jeune. Van deze drie ramen is er eveneens een niet ingekleurd dubbel.

Vervolgens beschikken we over het ingekleurde karton (en niet ingekleurd dubbel) van het raam "*De vinding in de tempel*", goedgekeurd door de koninklijke commissie voor monumenten op 28 juni 1890 en voor gezien ondertekend op 26 december 1890 door de minister van justitie Jules Le Jeune.

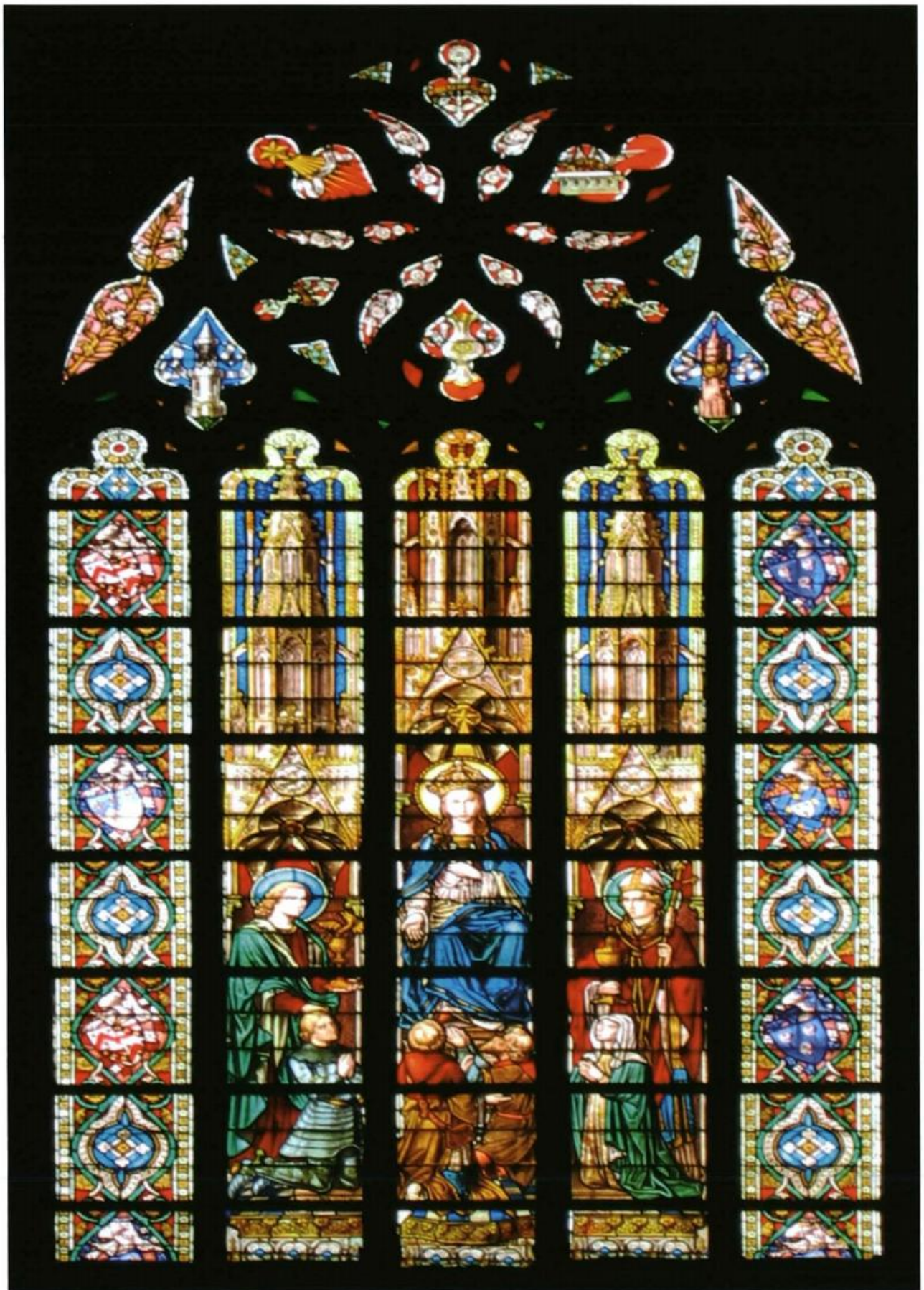
Verder zijn er nog 9 niet ingekleurde voorstudies, ondertekend door Jules Dobbelaere en door hem gedateerd "1894". Ze zijn op 29 oktober 1894 voor kennisname ondertekend door de toenmalige minister van justitie Victor Begerem.

Ten slotte zijn er twee studies door Jules Dobbelaere, uitgevoerd op 12 oktober 1896 voor de ramen van de Kruiskapel. De afbeeldingen handelen over het Passieverhaal, maar werden nooit uitgevoerd. De beide kartons worden hierna weergegeven. Deze beide ontwerpen hebben we als slot van het artikel nog afgedrukt.

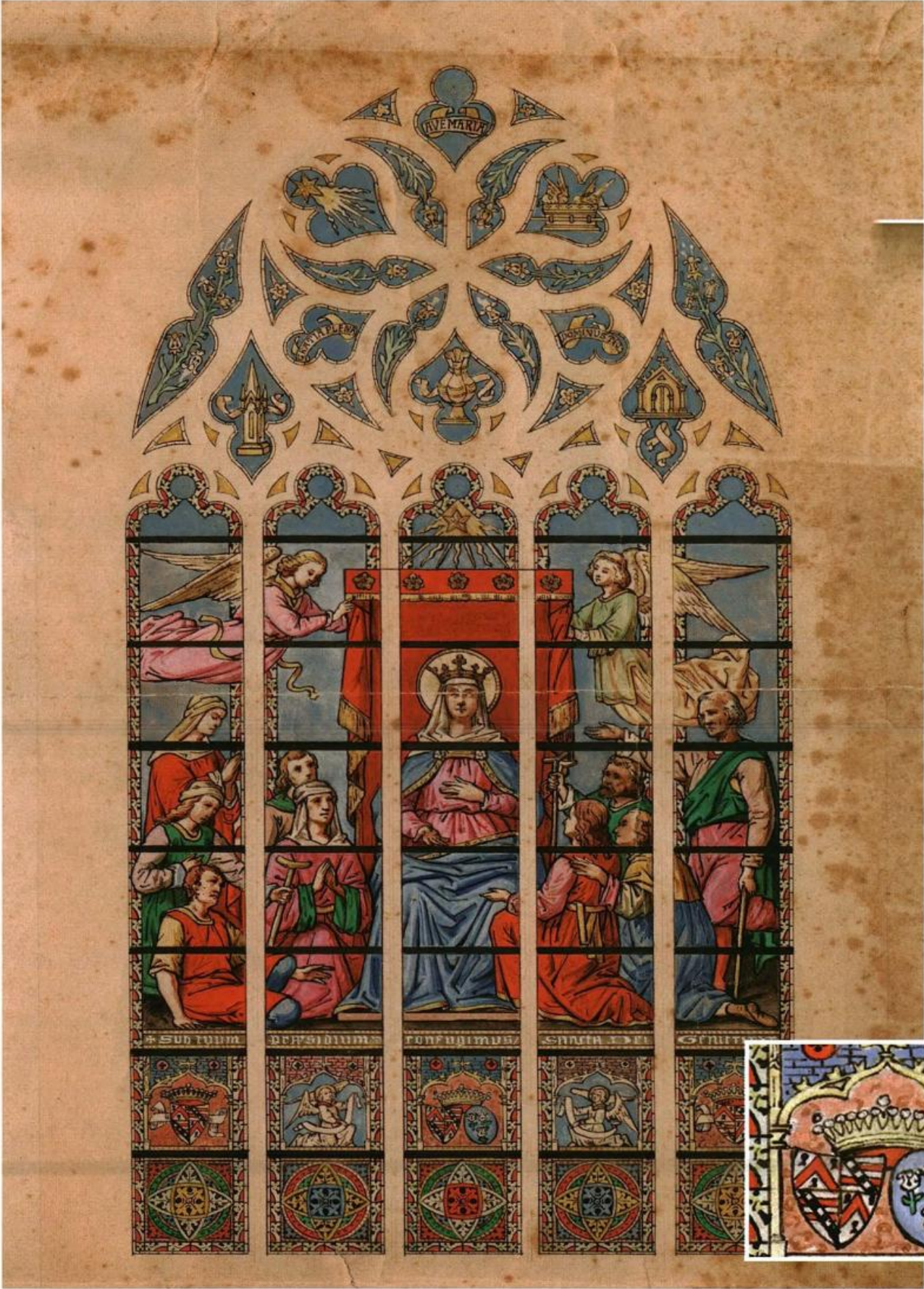
Besluit.

Met dit artikel over de kunstglasramen van de kerk van Alseberg sluiten we de reeks van besprekingen af. De glasramen van de kerk van Huizingen kwamen al eerder in ons nummer 7 van juli-september 2000 aan bod. Die van Dworp en Lot waren aan de beurt in vorig nummer.

Wie de Erfgoeddag 2006 heeft gemist moet zeker eens de tijd nemen, onze rijkdom aan kunstglasramen ter plaatse te gaan bewonderen. De iconografische ontledingen zullen u helpen ze te begrijpen. Voor aanvullende informatie over de kerk van Alseberg kan u ook nog terecht op de website van de gemeente Beersel (www.beersel.be).

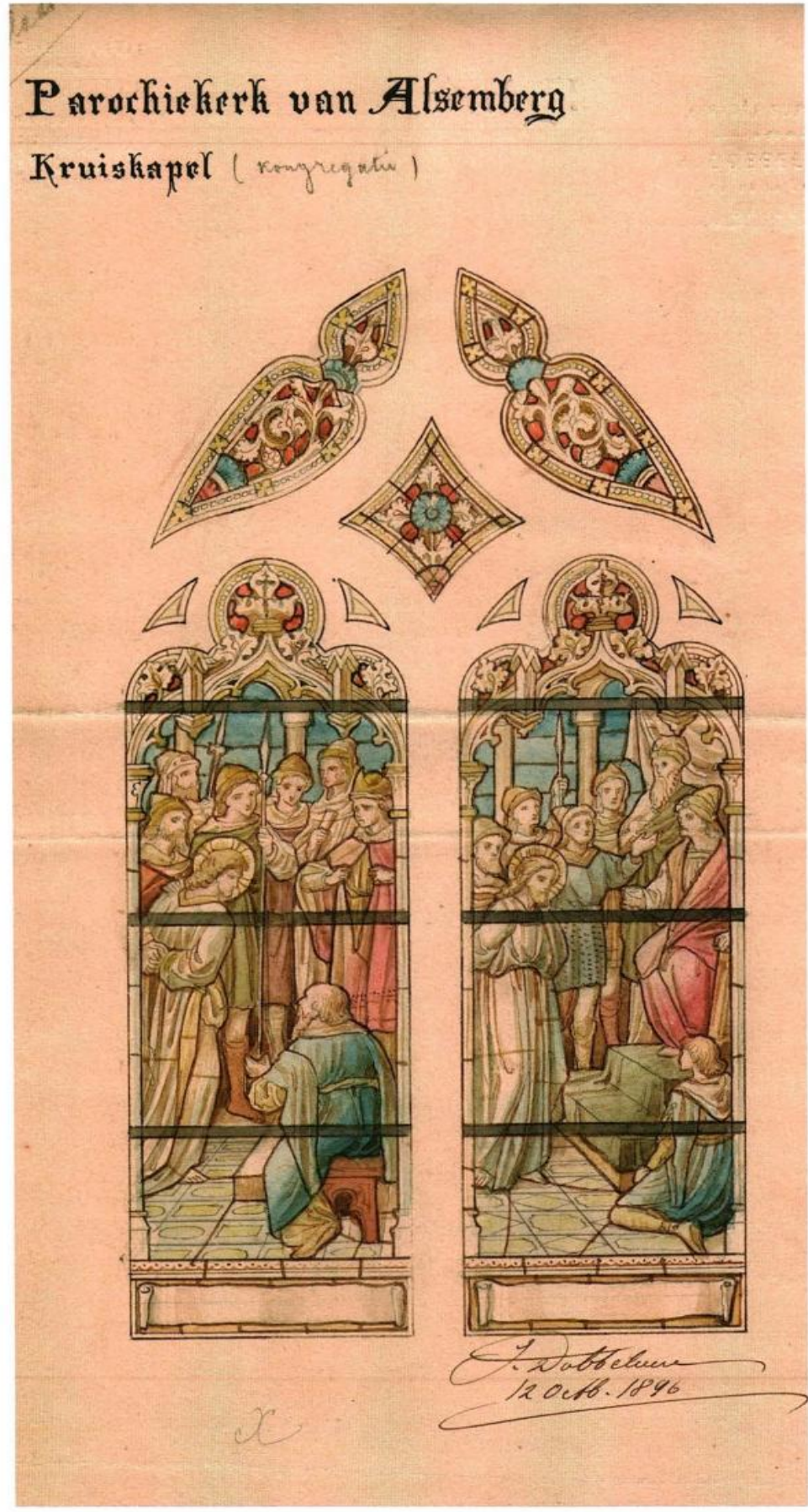
Maria troosteres der bedrukten. Het raam zoals het nu de toren versiert.

Karton van het (vermoedelijke) eerste ontwerp van het toendraam. Rechts: detail van het wapenschild van de schenkers.

Parochiekerk van Alseberg

Kruiskapel (congregatie)

Karton van het niet uitgevoerde ontwerp van het kleine raam in de dagkapel. Links: Jezus verschijnt voor de hogepriester; rechts Jezus wordt voorgeleid bij Pilatus.

Parochiekerk van Alseberg

Kruiskapel (kongregatie)

Karton van het niet uitgevoerde ontwerp van het kleine raam in de dagkapel. Links: Simon Petrus slaat de knecht van de hogepriester een oor af; midden: Judas verraadt Jezus; rechts: Jezus troost de wenende vrouwen.

† Eerste geschiedschryvers dezer kerk: J. Gillemans, Onderprior van 't Rood-Klooster (1457-1457);
 C. Vranx, Abt van 't S. Peeters-Klooster te Gent (1529-1643); P. van Roswilde, Zespiet (1569-1629);
 A. Wichmans, Abt van Tongerlo (1596-1661); J. B. van Lathem, pastoor van Alseberg (1639-1657).
 † Premiers historiens de cette église.

Schilderij uit de kerk van Alseberg met Spaanse Madonna, uiterst rechts pastoor Lucas Van Lathem.

verteld door Lucas van Lathem, pastoor van 1639 tot 1657, in zijn werkje "HISTORIE DER mirakeleuse kercke VAN ONSE L. VROUWE TOT ALSENBERGHE" (1643). Een bespreking en uittreksels hiervan vindt de lezer op de bladzijden 22 tot 27 van het werk "BEERSEL Onze vijf deelgemeenten beschreven en bezongen" (1997), door schrijver dezes. Tijdens de ambtsbediening van de kunstminnende en erudiete Lucas van Lathem (1) heeft het kerkgebouw en zijn interieur vaak te lijden onder allerhande onheil.

Vooreerst is er het oorlogsgeweld. Franse troepen veroveren meermaals onze streken, die door Spanje worden geregeerd. De hebzucht van Lodewijk XIV kent geen grenzen. De invallen, raids en strooptochten van de vijand zaaien onrust en vertwijfeling alom. Maar ook de Spaanse legers plegen rooftochten, kwestie van hun soldij wat aan te dikken. "Vriend" noch vijand ontzien de bevolking en hebben geen eerbied voor andermans bezit, zeker niet voor godsdienstige voorwerpen. Pastoor Van Lathem ziet in de gegeven omstandigheden maar één uitweg om de kostbaarheden van zijn kerk te redden: zoveel mogelijk in de omgeving verstoppen en met het beeld van Maria naar Brussel vluchten. In de Sint-Magdalenakerk vindt het een onderkomen. De Brusselaars zijn niet weinig gelukkig

(1) Lucas Van Lathem is afgebeeld, uiterst rechts, op een schilderij dat bewaard wordt in de kerk van Alseberg (zie afbeelding op de volgende bladzijde). Zij naam wordt er ten onrechte weergegeven als J. B. Van Lathem..

met hun logee die als uit de hemel is komen neerdalen. En ook de clerus is verre van misnoegd, want de offerschalen wegen nu veel zwaarder dan vroeger!

Van 1643 tot 1689 verblijft de "Ster der Zee" elf keer in haar tweede woonplaats, soms maar voor een paar weken, veelal maanden, en een paar maal voor ongeveer één jaar. De Brusselaars beginnen het beeld als hun eigendom te beschouwen en telkens wanneer de Alsebergse pastoor het komt terughalen, moet hij al zijn overredingskracht en diplomatieke gaven aanwenden om het weer in zijn bezit te krijgen.

Het laatste verblijf in 1695 wordt het wonderbeeld bijna fataal. Voor de zoveelste keer is de oorlog weer eens losgebroken tussen Spanje en Frankrijk. Van op de hoogte van Scheut, te Anderlecht, beschiet de Franse generaal De Villeroy het centrum van Brussel. Het bombardement duurt drie dagen: van 13 tot 15 augustus. Een derde van de stad gaat in de vlammen op. Het sierlijke stadhuis wordt vernield. Ook de Magdalenakerk. Gelukkig kan de koster op het laatste ogenblik het beeld uit de brand redden en het veilig naar de abdij van Koudenberg brengen. Op de eerste zondag van oktober wordt het triomfantelijk in Alseberg ingehaald.

Intussen is het leven hier niet blijven stilstaan.

Rond 1640 oordeelt men dat Onze-Lieve-Vrouw de nieuwe vrouwelijke mode moet volgen. Ze moet gekleed worden zoals de edele Spaanse dames, d.w.z. met driehoekige stijve mantel en rok. Ze ondergaat een metamorfose, een wezenlijke gedaanteverwisseling, waarbij haar knieën worden weggezaagd, het kind van haar schoot wordt genomen en het ter hoogte van haar borst wordt geplaatst. De stijve vormen van haar mantel en rok worden gespannen gehouden door een tenen mand rond haar lichaam. Een gravure uit 1659 van P. Dannoot, gemaakt naar A. Sallaert, toont aartshertog Leopold-Willem van Oostenrijk, gouverneur van de Spaanse Zuidelijke Nederlanden van 1647 tot 1655, geknield voor het beeld van O.-L.-V. tijdens zijn bezoek aan de kerk in 1647.

Het beeld draagt vermoedelijk een rok gemaakt uit een kleeft van aartshertogin Isabella (1566-1633), landvoogdes van de Nederlanden. Vóór haar dood schenkt deze vrome dame bij testament al haar galakleren aan de Onze-Lieve-Vrouwen van Brabant, dus ook aan die van Alseberg. De eerste rok wordt gemaakt in 1642.

In 1653, op 23 juni, slaat de bliksem in, tweemaal kort na elkaar, op de 93,5 meter hoge toren. De houten spil en de daken van het gebouw verbranden, het horloge wordt vernield en de klokken smelten, maar het beeld blijft intact. Dankzij de talrijke giften in natura, vooral hout, en ook in speciën, wordt de schade vlug hersteld, behalve die aan de toren, die maar matig wordt hersteld en geen spil meer krijgt.

34

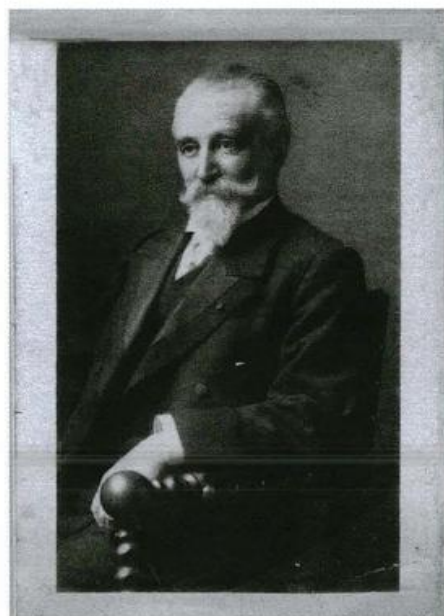
Imago miraculosa B. MARIÆ Virginis Alsebergæ

Kopergravure van P. Dannoot uit 1659.

Gedurende een eeuw kunnen bedevaartgangers rustig het beeld in zijn eigen omgeving aanschouwen. Hieraan komt een einde na het Ancien Régime, wanneer Franse revolutionairen ons land binnenvallen, na de revolutie van 1789. Ze gaan nog driester te keer dan hun voorgangers, brengen overal vernieling aan, verplichten priesters onder te duiken, verbranden of verkopen godsdienstige goederen.

Pastoor Petrus Corten (2) vindt een schuilplaats in het Hof van Hongarije. Soms komt hij, gekleed als molenaar en gezeten op een kar, naar het dorp om er in het geheim mis te lezen. Het Onze-Lieve-Vrouwebeeld is verborgen in de kelders van de Rode Poort, een boerderij die lang geleden is verdwenen en die zich op de plaats bevond van de nummers 53 en 55 aan de Pastoor Bolsstraat. Aan deze miserie komt pas een einde in 1801, wanneer Napoleon en paus Pius VII een concordaat sluiten.

Op 15 februari 1807 gebeurt er een nieuw ongeluk. Om 3 uur in de namiddag stort het stenen gedeelte van de gammele toren in en het verbrijzelt alles in zijn val. Het is dan zeer treurig gesteld met onze hertogelijke kerk. Tussen het schip en het koor zijn zeilen gespannen om het altaar met het Onze-Lieve-Vrouwebeeld tegen weer en wind te beschermen. In 1823 wordt de toren weer hersteld, kloek, maar zonder enige versiering. In 1866 komt er eindelijk eens goed nieuws: de kerk zal volledig hersteld worden. Deze grote taak zal geleid worden door Julius-Jakob van Ysendijck (Parijs 1836 - Brussel 1901), een architect die vooral bekend is om zijn voorliefde voor de gotische stijl.

E.H. JAN BOLLS
PASTOOR VAN ALSEMBERG (1887-1907)

(2) Priester Petrus Corten was afkomstig uit Tienen en was pastoor in Alsemberg van 1794 tot 1810 (En het dorp zal duren... nr 13 januari - maart 2002 - blz 45-49.)

Je n'ai point oublié votre loi : votre justice est la justice éternelle.

Ps. CXVIII v. 141 et 142.

Priez pour le repos de l'Âme de

Monsieur Jules-Jacques VAN YSENDYCK

Architecte, membre de l'Académie des Beaux-Arts de Belgique, membre de la Commission royale des Monuments et du Conseil supérieur d'Hygiène publique.

Officier de l'Ordre de Léopold, Officier de la Couronne de Chêne des Pays-Bas, Chevalier de l'Ordre de Saint-Charles de Monaco, Décoré de l'Ordre du Méjidié.

Né à Paris le 17 octobre 1836, décédé à Bruxelles le 17 mars 1901

La bonté de son cœur et l'affabilité de son caractère l'ont rendu bon époux et tendre père. Aussi emporte-t-il tous les regrets de sa famille éplorée et de ses nombreux amis. (ST. AMER.)

Adieu, chère épouse et chers enfants que j'ai tant aimés; bonne famille que Dieu m'avait confiée et dont j'ai été longtemps le centre et le cœur. Adieu! que la volonté du Seigneur soit faite! Je vous laisse en mourant deux grandes choses auxquelles je tiens beaucoup: l'esprit de foi et l'esprit de famille. Conservez et augmentez ces deux esprits, faites leur tous les sacrifices que la Providence et les circonstances vous demanderont. Adieu, je prierai pour vous; nous nous retrouverons dans la terre des vivants. (BIENHEUREUX CH. DE ST. VICTOR.)

Misericordieux Jésus, donnez-lui le repos éternel.

(Indulgence 7 ans et 7 quarant.)

Phot. E. Castelein. - L. Lagaert, Bruxelles

Boven: doodsprentje van Julius-Jakob Van Ysendyck.

Hiernaast: Foto van pastoor Jan Bols.

Het renaissance hoofdaltaar en het Onze-Lieve-Vrouwebeeld. Het eerste wordt afgebroken in 1888, het tweede wordt hersteld in 1891.

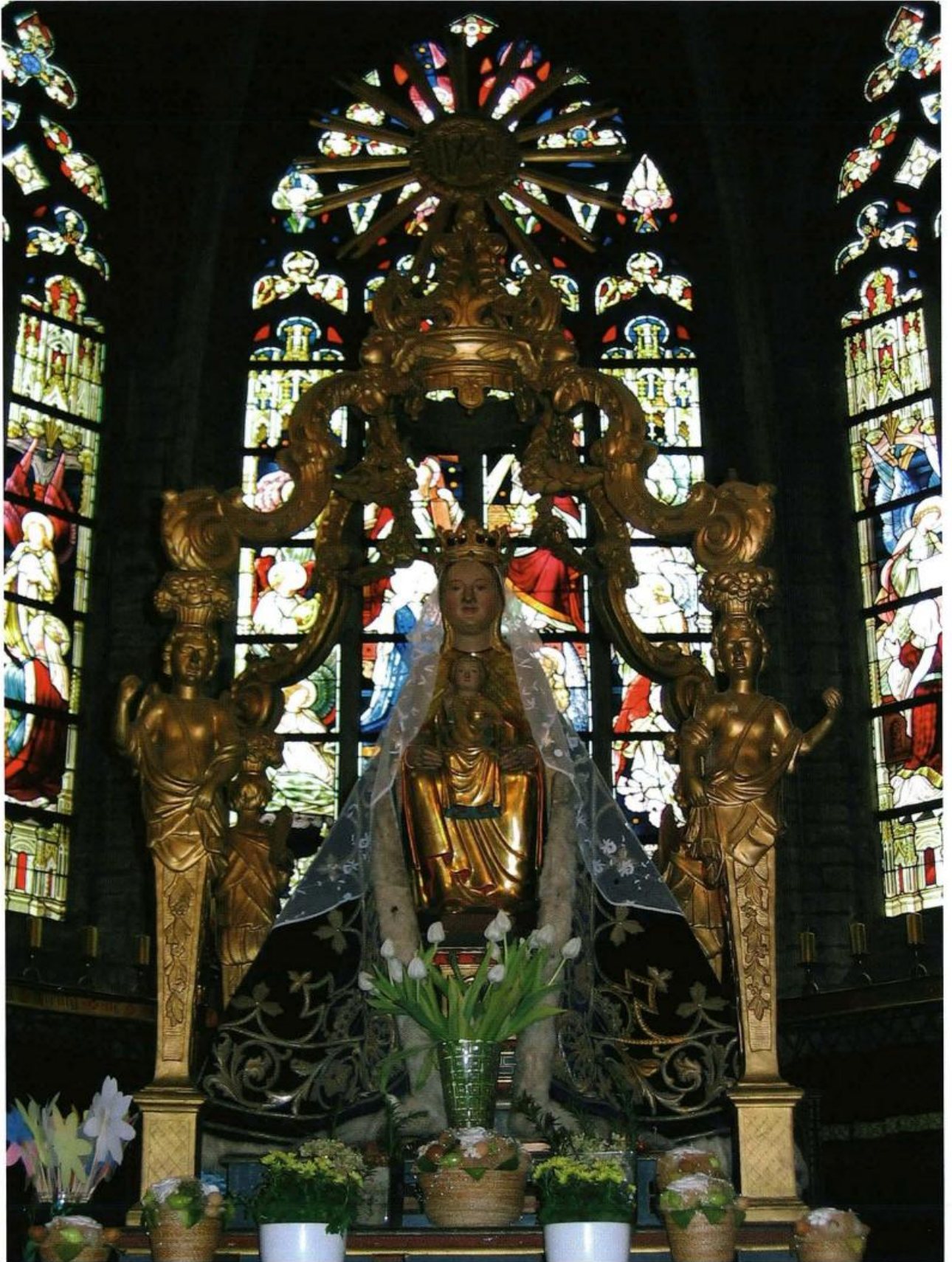

Bovenlinks: Het O.-L.-V. beeld vóór de restauratie. Bovenrechts: het beeld van het kindje Jezus tijdens de restauratie in 1891. Copyright A.C.L Brussel.

In 1877 krijgt hij het gezelschap van een andere kunstkenner Jan Bols (1842-1921), die hier pastoor is tot in 1907.

Jan Bols is een taalkundige en musicoloog van formaat. In 1891 wordt hij lid van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde, in 1912 lid van de "Maatschappij voor Nederlandse Taal- en Letterkunde" te Leiden en in 1913 doctor honoris causa van de Leuvense Universiteit. Hij is een geleerd man, van wie men niet kan zeggen dat hij in een ivoren toren zit. Wel integendeel, want hij leeft met en is geliefd door het volk van zijn parochie. Een van zijn doeleinden is het kerkgebouw zijn glans teruggeven die het uitstraalde in de 16de eeuw. Centraal daarbij staat het Mariabeeld. Maar eerst dient het ontdaan te worden van zijn Spaanse vermomming en hersteld te worden in zijn oorspronkelijke vorm. Voor de restauratie wendt hij zich tot de Gentse kunstenaars en schoonbroers, Leopold Blanchaert (1832-1913) en Adriaan Bressers (1835-1898). De eerste is bekend als schrijnwerker en beeldhouwer, de tweede als schilder en restaurateur. De twee hebben elk hun eigen atelier in Sint-Denijs-Westrem, maar ze werken soms samen, wanneer een bijzonder of groot project dient te worden uitgevoerd. Hun geliefkoosd terrein is de restauratie van meubels en beelden in middeleeuwse gebouwen en in kerken uit de 19de eeuw.

Het herstellen van het beeld van Onze-Lieve-Vrouw, Ster der Zee, is een zeer delicate taak, die materiaalkennis en zuiver vakmanschap vereist. Het Jezusbeeld moet van de arm van de Moeder worden weggenomen en opnieuw op haar schoot geplaatst.

Het miraculeuze beeld van **Onze-Lieve-Vrouw van Alseberg - Ster der zee** - zoals het nu te bewonderen is in de hertogelijke kerk van Alseberg. (foto M.D. 2006)

De troon dient hernieuwd, het geheel bijgewerkt, gedecoreerd en herschilderd. Als men de foto (1890) van het gehavende, geschonden Jezusbeeld bekijkt en het vergelijkt met het bereikte resultaat, beseft men pas dat restaureren geen alledaagse kunst is. Tijdens de behandeling zou beeldhouwer L. Blanchaert hebben vastgesteld dat het beeld wel degelijk van Hongaarse haagbeuk is gemaakt. De kenners van de tweede groep, hoger beschreven, zouden dus het gelijk aan hun kant hebben.

In de lente van 1891 keert Onze-Lieve-Vrouw terug naar Alseberg. En pastoor Bols noteert: *"... de laatste zondag van april en de eerste zondag van mei werd het beeld, door een buitengewoon prachtige stoet van 800 deelnemers vergezeld, en onder de toeloop van duizenden en duizenden vreemdelingen, plechtig in processie rondgedragen."*

Maar later wordt die stoet niet gevormd door opgetogen feestvierenden, wel door groepjes bezorgde vrouwen die hier vertroosting komen zoeken voor hun opgeroepen mannen, vaders en zonen. Want de gevreesde mobilisatie is er gekomen in 1938-1939. Aan Onze-Lieve-Vrouw vragen ze bescherming voor hun geliefden. En opdat ze blijvend onder Haar hoede zouden staan, prikken ze hun foto aan de troon van Maria. Geen plaatsje blijft onbezet. En het is een bonte mengeling van portretten. Van miliciens in uniform en mannen in burger, hier een lachende krullenkop, daar een kalende veertiger... Hoe lang blijft de fotoverzameling hier hangen? Vermoedelijk niet lang na de meidagen van 1940. Want het gedrag van de bezetter wordt steeds bitser...

Colofon

En het dorp zal duren...

is het trimestrieel tijdschrift van het
Heemkundig Genootschap "van Witthem" - Beersel

april - juni 2006 - nummer 30 - jaargang 8

voorzitter	Marc Desmedt Dwersbos 109 1650 Beersel 02. 377.27.94
ondervoorzitter	Edgard Winderickx Brouwerijstraat 18 1653 Dworp 02. 380.30.14
secretaris	Michel Vastiau Leeuwerikenlaan 10 1650 Beersel 02. 380.54.38
penningmeester	Piet Van Capellen Boomgaardstraat 12 1653 Dworp 02. 380.35.48

inlichtingen tijdens de kantooruren in het gemeentehuis te Beersel - dienst cultuur
Alsembergsteenweg 1046
1642 Alsemberg
02 3591616

Prijs van dit nummer € 8,00 - jaarlijks lidgeld bedraagt € 18,00 te storten op rekeningnummer
001-3114341-38 van het Heemkundig Genootschap "van Witthem" Beersel, met vermelding van
naam, voornaam en adres, gevolgd door de aanduiding "Abonnement tijdschrift".

Werkten mee aan dit nummer: Jan Brassine, Giedo Debusscher, Marc Desmedt, Maurits Nevens,
Michel Vastiau en Liberte Walschot.

Samenstelling: de redactieraad.

Verantwoordelijke uitgever: Marc Desmedt.

Eindvormgeving en druk: Drukkerij B.V.B.A. Mariën-Deneyer - Dworp.

*Heemkundig
Genootschap
"van Witthem"*